Р. Ш. Алимсаева, Е. Е. Велькер

Бәдиий әмгәк

Умумий билим беридиған
мәктәпниң 9-синип
оқуғучилириға беғишланған

ДӘРИСЛИК

(қизлар үчүн нусха)

Қазақстан Җумһурийити Билим вә пән министирлиги тәвсийә қилған

KELESHEK
2030
КӨКЧЕТАВ

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72
А44

Алимсаева Р. Ш., Велькер Е. Е.

А44 **Бәдиий әмгәк:** умумий билим беридиған мәктәпниң 9-синип оқуғучилириға беғишланған дәрислик (қизлар үчүн нусха) / Р. Ш. Алимсаева, Е. Е. Велькер. – Көкчетав: Келешек-2030, 2019. – 112 б.

ISBN 978-601-317-486-0

УДК 373.167.1
ББК 85.12я72

Дәрисликниң электронлуқ нусхиси: http://keleshek-2030.kz/books/ht9dug.php

ISBN 978-601-317-486-0

© «Келешек-2030» ЖЧШ, 2019

ШӘРТЛИК БӘЛГҮЛӘР

– әмәлий иш

– тәтқиқат

– издиниш ишлири

– йәккә иш

– топ билән иш

– соал вә тапшуруқлар

БТ – бехәтәрлик техникиси қаидилири

– тонуштуруш

МӘЗМУНИ

Киришмә 5
Безәк-әмәлий сәнъәт 6
§ 1. Қазақстанниң әнъәнивий тоқумичилиқ сәнъити. Алаша 8
§ 2. Гиләм тоқуш. Гобелен. Заманивий гиләм үлгилири 14
§ 3. Гиләм тоқуш материаллири вә қурал-җабдуқлири 18
§ 4. Буюм эскизлирини ясаш.
Материаллар вә қурал-җабдуқларни тәйярлаш 20
§ 5. Иҗадий ишларни орунлаш. Безәк вә безәлләш 22
§ 6. Ишни тонуштуруш. Көргәзмә уюштуруш 28
Дизайн вә технология 32
§ 7. Заманивий мода дуниясидики
стильлиқ йөнилишләр (тәтқиқат) 34
§ 8. «Шәхс вә модиниң маслишиши» тәҗрибиси.
Шәхсий имидж ясаш. Идеяләрни әмәлгә ашуруш 38
§ 9. Аксессуарлар, чач үлгиси, визаж қураллири асасида
шәхсий образни яритиш 40
§ 10. Шәхсий имидж яритиш үчүн кийим / аксессуарлар
коллекциясини яритиш тәҗрибиси 42
§ 11. Ишни тонуштуруш 52
§ 12. Аддий геометриялик шәкилләрдин ясалған
«Fast cloth» мода кийимлириниң (пончо, кейп, туника) дизайни 56
§ 13. Кийим вә аксессуарларниң заманивий ишләпчиқирилиши 58
§ 14. Эскиз. Идеяни әмәлгә ашуруш.
Материаллар вә қурал-җабдуқларни тәйярлаш 60
§ 15. Буюмни ясаш. Бөләкләрни пичиш 62
§ 16. Айрим бөләкләрни қайта ишләш. Бөләкләрни қошуш
вә буюмни безәш 68
§ 17. Ишларни муһакимә қилиш вә баһалаш. Ишни тонуштуруш 74
Өй мәдәнийити 76
§ 18. Интерьер / экстерьердики ландшафт элементлири 78
§ 19. Иҗадий ойни визуаллаш 84
§ 20. Интерьерни мәйрәмлик безәш 88
Бехәтәрлик қаидилири 92
Луғәт 95
1-қошумчә 100
2-қошумчә 106
Пайдилинилған әдәбиятлар тизими 110
Қошумчә әдәбиятлар тизими 111

КИРИШМӘ

Қиммәтлик оқуғучилар!

Мошу оқуш жили җәриянида силәр безәк-әмәлий сәнъити (БӘС) билән тонушушни давамлаштурисиләр. Қазақ хәлқиниң әнъәнивий тоқумичилиқ сәнъити, Қазақ хәлқиниң гиләмлири, қедимий вә заманивий гиләмләр һәққидә үгинисиләр. Тоқумичилиқ сәнъитиниң усуллирини өзләштүрисиләр, иҗадий ишлириңлар үчүн бәдиий материалларни таллайсиләр.

«Дизайн вә технология» бөлүмини оқуп, модиниң заманивий стильдики йөнилишлири һәққидә әхбарат алисиләр. Тәтқиқ қилип, иҗадий ойлириңларни йетилдүрүш үчүн, өз алдиңларға түрлүк әхбарат мәнбәлирини таллап елип, визаж, чач үлгилири, аксессуарлар арқилиқ өз имиджлириңларни, шәхсий образлириңларни келиплаштурушқа мунасивәтлик тапшурмиларни орунлайсиләр. Өз имиджиңларға хас кийимләр жиғиндиси вә аксессуарларни таллап, тәҗрибә ясайсиләр. Аддий геометриялик шәкилдики кийимләр, заманивий кийимләр вә аксессуарларниң ишләпчиқирилиши һәққидә билисиләр. Түрлүк материалларни пайдилинип, эскиз бойичә буюм ясайсиләр.

«Өй мәдәнийити» бөлүмидә интерьер билән экстерьердики ландшафт элементлири һәққидики билимиңларни чоңқурлитип, мәктәп мәйданини көкәртиш бойичә лаһийә тәйярлаш, синипни мәйрәмгә безәлләндүрүш һәққидә билисиләр. Өзләштүргән билимиңларни, интерьерни мәйрәмгә тәйярлаш мабайнида пайдилинисиләр.

Дәрисликтики қошумчә әдәбият тизими, луғәт иш җәриянида тепилмас ярдәмчиңлар болиду.

Түрлүк хизмәтниң қир-сирини билип, немигә қизиқишиңларниң бар екәнлигини ениқлайсиләр, кәсипни таллашта дурус йолланма алисиләр.

Дәрислик силәрниң дост, ярдәмчи, мәслиһәтдишиңларға айлинидиғанлиғиға ишәнчимиз камил. Сәвәви униңда қизиқ вә пайдилиқ әхбаратлар көп. У билимиңлар келәчәктиму ярайдиған болсун!

Бәдиий әмгәкни үгинип, өзләштүрүштә утуқ тиләймиз!

Муәллипләр

Безәк-әмәлий сәнъәт

Бөлүмни оқуш җәриянида:

• безәк-әмәлий сәнъитиниң тәрәққий етиш тарихи һәққидә билимиңларни йетилдүрисиләр;
• гиләм тоқушниң усуллирини өзләштүрисиләр;
• гиләм тоқуштики нәқишләш алаһидилиги һәққидә билисиләр;
• иҗадий қабилийитиңларни көрситип, ойлириңларниң әҗайип екәнлигини көрситисиләр;
• оқуш җәриянида егилигән материалларни асасқа елип, өзәңлар иҗадий ишларни орунлайсиләр;
• иҗадий ишқа һаҗәтлик материаллар вә түрлүк техникини өз алдиңларға ениқлап, таллап алисиләр, уларни маслаштурисиләр;
• иҗадий иш билән буюмни ясаш җәриянида қазақ миллий мәдәнийәт элементлирини пайдилинисиләр;
• иҗадий ишни пәйдин-пәй, утуқлуқ түрдә режиләйсиләр;
• мошу вақитқичә өзләштүргән тәҗрибилириңлар асасида бехәтәрлик қаидилирини сақлап, қурал-җабдуқларни пайдилиништа чеварлигиңларни мустәһкәмләйсиләр;
• өз ишлириңларни, башқа оқуғучиларниң ишлирини тәһлил қилип олтирип, баһалаш ихтидариңларни йетилдүрисиләр;
• тәйяр ишларни өз алдиңларға онлайн-платформида көпчилик алдида тонуштурисиләр.

М. Муқанов «Иккиси» (фрагмент)

§ 1. ҚАЗАҚСТАННИҢ ӘНЪӘНИВИЙ ТОҚУМИЧИЛИҚ СӘНЪИТИ. АЛАША

Тоқумичилиқ
Тоқымашылық
Ткачество
Weaving

Түклүк пазириқ гилими,
б. э. б. V–IV әә.

Ривайәтләрниң биридә Парс елиниң гиләм тоқумичилиғидики дурданә әсәр I Хосров падишаниң «Көкләмдики гиләм» буюми атилиду.

Униң узунлуғи 122 метр, кәңлиги 30 метр болған екән. Гиләм VI әсирдә парсларниң Арабия йерим арилини бесип елиши вә римлиқларни йеңип елиш һөрмитигә тоқулған. Гиләмдә тәбиий йоғанлиқтики гүл беғиниң сүрити тәсвирләнгән. Гиләм алтун вә күмүч жиплар билән тоқулуп, есил ташлар билән кәштиләнгән.

Қазақ гиләмлири һәққидә немә билисиләр?

Әмәлий иждадийәт һәркачан хәлиқ мәдәнийитиниң ажралмас қисми болуп санилиду. Қолһүнәр әсәрлиридә хәлиқ даналиғи, униң өтмүши вә һаятий тәҗрибиси өз әксини тапқан.

Гиләм тоқуш сәнъити адәмләрниң жуңни турмушида қоллинип, уни ишләп чиқиришни үгәнгән чағлиридин бери қоллинип келиватиду.

Қедимий Мисир монументлирида тоқумичилиқ станогиниң сүрәтлири сақланған. Бу сүрәтләр бизниң эрамиздин бурунқи XIV әсиргә хас дәп санилиду.

Археологиялик вә этнографиялик мәнбәләрдә көрситилгәндәк, гиләм тоқушниң асасий җайлири Түркия, Парс ели (һазирқи Иран), Кавказ, Түркистан, Авғанстан, Пакистан, Непал, Һиндстан вә Хитай болған. Қолдин тоқулған гиләмләр Испаниядиму ишләп чиқирилған.

Дәсләпки гиләм буюмлириниң қачан тоқулғанлиғи ениқ әмәс. 1949-жили Алтайдики Пазириқ түзлиқидә скиф қорғинини қезиш ишлири пәйтидә түклүк гиләм тепилған. Эрамиздин бурунқи V–IV әсирләргә тәәллуқ бу пазириқ гилими бүгүнки күнгичә сақланған әң қедимий қолдин тоқулған гиләм екәнлиги ениқланған.

Гиләм тоқумичилиғи һәрхил, уларниң санини толуқ ениқлаш мүмкин әмәс.

Көпинчә материали, тәйярлаш усули бойичә гиләм буюмлири-

ни ажритидиған тәснифиниң бирнәччә асасий принциплирини алаһидә көрситишкә болиду.

Гиләм тоқушниң тәрәққияти иҗтимаий, ихтисадий вә мәдәний тәрәққият йөнилишиниң тәсири асасида давамлашмақта.

Сүнъий жиплар вә бояқларниң ойлап тепилиши, ишләпчиқириши жуқури машининиң яритилиши гиләмни кәң истимал базириға елип кәлди. Бирақ җәмийәтниң тез сүръәттә тәрәққий етиши вә илмий-техникилиқ илгирлишигә қаримастин, һазирқи гиләмләр өзиниң алаһидилигини сақлап қалди. Қолда тоқулған гиләмләр бүгүнки күндиму һәқиқий сәнъәт әсәри болуп һесаплиниду.

Бесилған пазириқ гилиминиң реставрация алдидики вә кейинки көрүнүши, б. э. б. V–IV әә.

Қазақ хәлқиниң қедимий вә заманивий гиләмлири – хәлиқниң мәдәний байлиғи. Гиләм үстидә бала дәсләпки қәдәмлирини басқан. Гиләм қизниң сандуғиға селинған, һөрмәтлик меһманға соға ретидә берилгән. Тоқулма буюмлар өйниң асасий зенити болған.

Бау, басқұр

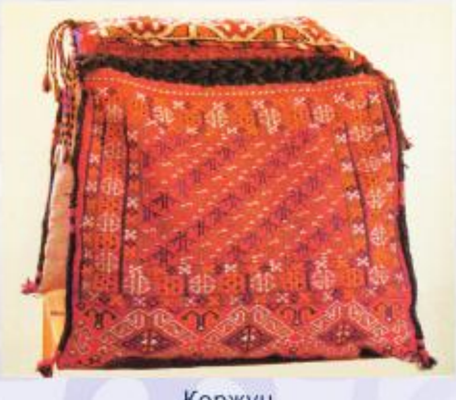

Қоржун

Гиләм тоқуш сәнъити – қазақ хәлқиниң әң қедимий қол һүнириниң бири. Униң тарихи бәш миң жилдин көп вақитқа һесаплиниду.

Қедимий гиләм буюмлириниң яхши сақланған үлгилири бүгүнки күндә дунияниң әң мәшһур мирасгаһлириниң топламлирида өз орниға егә. Қазақ хәлқиниң тоқума буюмлириниң шәкиллири вә мотивлири әсирләр бойи қелиплишип, үзлүксиз риважлинип кәлди. Тоқуш сирлири еһтиятлиқ сақлинип, әвлаттин әвлатқа қалдурулмақта.

Гиләм буюмлирини тоқуш билән асасән аяллар шуғулланған. Қизлар яш чағлиридин бу қол һүнәр түрини момисидин, анисидин, һәдисидин үгәнгән.

Бурун тоқумичилиқ вә униңға бағлинишлиқ иш-һәрикәтләр әнъәнивий урпи-адәтләр билән әмәлгә ашурулатти.

Түрлүк мәнбәләрни пайдилинип қазақ хәлқиниң тоқума сәнъитигә мунасивәтлик урпи-адити һәққидә ейтип бериңлар.

Тоқушни башлаштин авал өй егиси гиләм башлаш мәрасимини өткүзгән. Тоқуш җәрияни алди билән жуң тәйярлаштин башланған. Жуюп, қурутқандин кейин жуңни тазилайду вә хиллайду.

Устилар жуңни яхшилап таллайду: қелин жуңларни асас үчүн пайдиланса, түк үчүн юмшақ жуңни пайдиланған. Гиләм тоқушта қой вә төгиниң әтиязда қирқилған

юмшақ – жабағы жуңини пайдиланған.

Жипниң пухтилиғи үчүн азирақ күздә қирқилған – күзем жуң қошулған. Жипни урчуқ билән егириш арқилиқ тәйярлиған.

Тоқуш үчүн өрмек дәп атилидиған қурулуши бойичә аддий тик вә горизонтал станоклар қоллинилған.

Буюмни тоқуш җәриянида вә урпи-адәт рәсимлирини өткүзүштә уруқ-туққанлар, холум-хошнилар вә достлар ярдәм бериду.

Тоқушниң аяқлишишини кичик мәйрәм – гиләм той, гиләм есиш олтиришлири билән атап өткән.

Гиләм тоқуш кәң таралған. Бирикип ишләш пәйтидә устилар өзара тәҗрибә алмаштуруп, бирбиригә ярдәм көрситип, иҗадий мунасивәт бағлиған, шундақ қилип бу қизиқ топлуқ иш мәйрәмгә айлинатти.

Устиларниң қолидин түклүк гиләм, түксиз гиләм, гиләм-паласлар (алаша), нәқишлик тасмилар (басқұр, бау, дөдеге, туырлыққас, таңғыш) вә ш.о. һәрхил гиләм буюмлири чиққан.

Тик тоқумичилиқ станоги

Тоқуш станоклириниң көләми буюмниң мөлчәригә бағлинишлиқ болған.

Қошумчә материалларни пайдилинип, қазақ хәлқиниң тоқумичилиқ буюмлири (бесилған вә өрүлгән қазақ гиләмлириниң түрлири, уларни тәйярлаш усуллири) тоғрилиқ хәвәрлимә яки тонуштуруш тәйярлаңлар. Дәрис җәриянида ишлириңларни көрситиңлар.

Горизонтал тоқумичилиқ станоги

Гиләм
Кілем
Ковер
Carpet

Түклүк гиләм

Түксиз гиләм. Фрагмент

Сирмақ. Фрагмент

Қазақ хәлқиниң жуңдин бесилған, өрүлгән, тоқулған гиләмлири һәрхил. Уларни нәқишлиригә, рәңлик йешимигә, тәйярлаш усулиниң өзгичә алаһидиликлиригә қарап бирнәччә топқа бөлүшкә болиду.

Жуңдин бесилған (кигиз) гиләмләр – *текимәт*, *сирмақ*, *түскигиз* – қой жуңидин тәйярлиниду.

Тоқулған гиләм буюмлири жуң, пахта, ипәк яки синтетикилиқ материаллардин тәйярлиниду.

Тәйярлаш вақтида асасий ағамча жип билән узунлуқ тоғра жипни бир мәзгилдә өрүш қаидилири қоллинилиду. Тоқуш мәхсус тоқумичилиқ станогида орунлинилиду.

Түксиз гиләмләр тик вә горизонтал тоқумичилиқ станоклирида тоқулиду. Иш җәриянида икки жип-бойлуқ (ағамча) вә узунлуқ (арқақ) жип ишлитилиду.

Түклүк гиләмләр көпинчә түгүнлүк тоқуш усули билән горизонтал тоқумичилиқ станогида тоқулиду, шуңлашқа уларни тоқулма дәпму атайду. Асасий (ағамча), түгүн (түк) ясаш, түгүнни қошуш (арқақ) дәп атилидиған үч жип қоллинилиду.

Нәқиш сүрәт бойичә ағамча жипқа бәкитилгән түкләрдин пәйда болиду.

1. Қазақ ойма-нәқишлириниң түрлири вә мотивини тәтқиқ қилиңлар.
2. Дәрисликтә берилгән фрагментларни үгинип, устиларниң қандақ мотивтики ойма-нәқишләрни пайдиланғанлиғини ениқлаңлар.

Бәшкәштә техникиси бойичә тоқулған гиләмләрниң композициялик түзүлүши (чоң мәркизий мәйдан вә чети) түклүк гиләмгә охшайду. Униң нәқиши үзүк сизиқ, үчбулуң, сунуқ сизиқ, мүңгүзгә охшаш ромб шәкилдики путақ охшаш ушшақ геометриялик нәқишләрдин ибарәт.

Уста керәклигигә қарап сиртмақ селип, арқақ билән жипларға илип, рәңлик түс бериду. Шуңлашқа түрлүк рәңлик жуң билән тоқулған буюмлар кәштә басқандәк көрүниду. Мошуниңдин «бәшкәштә гиләм» дәп аталған. Униң рәңлик йешими алаһидә.

Адәттә фони билән нәқиштики рәңги охшаш икки түс пайдилиниду. Нәқиш безәшкә алаһидә назуклук беридиған контрастлиқ рәңләр билән толуқтурилиду.

1. Гиләм тоқуш һүнири һәққидә тонуштуруш вә видеоматериалларни үгинип чиқиңлар.

2. Гиләм тоқушниң бүгүнки күнгичә тәрәққий етиш тарихини тәһлил қилиңлар.

3. «Гиләм – вақитлар тарихи» мавзусида эссе йезиңлар.

Алаша – һәрхил рәңлик тасмилардин ясалған тоқума буюм.

Алаша тәйярлаш үчүн өрмек станогида кәңлиги 30–50 см-лиқ тасмилар тоқулған. Тәйяр тоқулмини бирнәччә бөләккә қийип, узунлуқ бойи билән қошуп тикилгән: едәнгә селинидиған буюм – алаша ясалған.

Алашани Қазақстанниң барлиқ җайлирида тоқуған.

Қазақ хәлқиниң турмушида алаша көпинчә йәргә селиш үчүн қоллинилған, гиләм болса асасән тамға илинған.

Алаша. Фрагмент

Алашаниң көләми әркин елиниду вә йолиниң саниға бағлинишлиқ ясилиду. Алаша нәқишлик вә нәқишсиз, йоллири (тасма) алмишип қайтиланған яки түрлүк рәңлик чақмақ болиду.

Устилар композициясиниң гөзәллиги вә маслишиши билән пәриқлинидиған буюм тоқуп, түси вә нәқишлири бойичә һәрхил йолларни чевәрлик билән маслаштурған.

1. Заманивий интерьерда қазақ гиләмлириниң қайси түрлири учришиду ?

2. Қазақ миллий гиләмләр композициясиниң алаһидилиги немидә?

3. Һазирқи күнләрдә өйдә тоқуш әнъәнилири сақланғанму?

§ 2. ГИЛӘМ ТОҚУШ. ГОБЕЛЕН. ЗАМАНИВИЙ ГИЛӘМ ҮЛГИЛИРИ

Гиләм тоқуш сәнъити
Кілем тоқу өнері
Ковроткачество
Carpet weaving

Гобелен тәйярлашниң әнъәнивий йолини қайта тиклигән Қурасбек Тинибеков Қазақстандики безәк-әмәлий сәнъитиниң асасини салғучилардин болуп һесаплиниду.

У қазақ гобеленини пүткүл дунияға тонутти. Устиниң әмгәклири Ә. Қастеев намидики Мәмликәтлик мирасгаһиниң фондида сақланмақта.

Устиниң әнъәнисини Бәтима Зәурбекова, Әлибай Бапанов вә Сәуле Бапанова, Мәлик Муқанов, Ғазиз Ешкеновлар давамлаштуруп кәлмәктә.

Қ. Тинибеков

Силәрниң оюңларчә, бүгүнки күндә немә сәвәптин гиләм тоқуш сәнъитигә тәләп еһтияж бар?

Гиләм тоқуш технологияси қанчә вақит өтмисун, көп өзгиришкә учримиған. Асасий жиплири вә арқақ жиплирини бәлгүлүк бир рети билән илип, үсти тәкши гиләм тоқулиду.

Қолдин тоқулған сүрәтлик түскигиз – гобеләндә тоқушниң барлиқ техникилиқ усулини қобул қилған. Түксиз гиләм гобеленни тоқуш үчүн асас билән арқақ жиплирини айқаштуруп орунлайду. Арқақ жип гиләмниң көркәм болушиға хизмәт қилиду.

Һәжимлик гобелен тәйярлаш пәйтидә тоқулмида сүрәтниң ениқ орунлиниши үчүн рәссамлар алдин-ала кичик һәрхил рәңлик эскиз ясайду. Андин кейин сүрәтни ватман қәғәздә, әстәрләнгән канап яки рәхттә һаҗәтлик көләмгичә йоғатип, тәйяр үлгә ясайду.

Тәйяр үлгидики сүрәтни бояйду яки егирилгән жип рәңгини номер билән бәлгүләйду, уларниң контури яхши көрүнүши үчүн тушь яки фломастер билән айландуруп сизип чиқиду. Тоқуш пәйтидә қелин жип билән түс чегарисини, инчикә жип билән рәң түрини көрситиду.

Һәрхил мәнбәләрни пайдилинип, гобеленниң пәйда болуш вә тәрәққий етиш тарихи һәққидә еғизчә хәвәрлимә тәйярлаңлар.

Заманивий қазақ гобелени – келәчиги зор, қизиқ бәдиий һүнәр. Қазақ хәлқиниң кәштә, кигиз бесиш, охшаш безәк-әмәлий чевәрлигини, гиләм тоқуш әнъәнилирини өзигә топлап, Қазақстанниң заманивий тәсвирий сәнъитидә гобелен өз орнини тапти.

1. Қазақстанлиқ гобелен устилириниң әсәрлирини қарап чиқиңлар.
2. Улар немиләрдин илһам алиду?
3. Қазақ хәлқиниң турмуши, тәбиити, мәдәнийити вә тарихини тәсвирләйдиған нишанларни атап бериңлар.

Қ. Тинибеков
«Мәңгүлүк»

Тоқулмайдиған гобелен техникисида ясилидиған гиләм буюмлири кәң таралған.

Тоқулмайдиған гобелен техникиси билән буюм тәйярлаш җәрияни әмгәкни көп һаҗәт қилмайду. Уста сүрәтни түрлүк рәңлик талчиқ яки түрлүк жуң жип билән чүшириду. Мошундақ устиларниң қоли билән гөзәллиги вә көркәмлиги бойичә әнъәнивий гобелендин кам әмәс чирайлиқ гиләм буюмлири тәйярлиниду.

Тоқулмайдиған гобелен техникисиниң түрлири: илмәкләп кәштә бесиш яки жиңнә билән гиләм тоқуш, кигиз бесиш, жиплар қоллинилидиған аппликация техникиси билән ясилидиған кичик гобеленлар вә ш.о.

Гобеленниң чирайлиқ динамикилиқ композициялиридә нәқишләнгән көрүнүшләр билән тамашибинларни қизиқтуридиған туташ көркәм дуния өз әксини тапқан.

Ә. Бапанов
«Әвлия дәрәқ»

Композиция
Композиция
Композиция
Composition

Заманивий гиләмләр

Һазирқи вақитта рәссамлар миллий гиләмләр үчүн йеңи нәқишләрни қелиплаштурмақта.

Әсириси гүллүк гиләмләрниң түри көпәймәктә. Гүл вә өсүмлүкләр наһайити яришип, көзниң йеғини йәйду, рәңги өзгирип туриду.

Бүгүнки күндә гиләм буюмлириниң ассортименти наһайити көп вә һәрхил.

Заманивий гиләмләр:

тәркиви (жуң, пахта, ипәк, вискоза, бамбук, акрил, терә, полиэстер, тәбиий вә сүнъий теридин вә ш.о. ясилиду);

тәйярлиниши (машина билән яки қолда тоқулған);

усули (тоқулған, жиңнә санчилған, жиңнә билән тикилгән);

сурити (бир түслүк, геометриялиқ, абстрактлиқ, өсүмлүк сүрити билән);

зичлиғи (наһайити зич, оттура, бош);

фактуриси (түки узун, оттура яки қисқа вә ш.о.);

түри (тиктөртбулуңлуқ, созуқ, дүгләк вә ш.о.) бойичә пәриқлиниду.

Түки тәкши кесилмигән, 3D эффектидә һәм болуши мүмкин.

Сүрәттики гиләмләрни қарап чиқиңлар. Уларниң барлиғи заманивий гиләм түригә ятамду? Заманивий гиләмниң әнъәнивий гиләмдин айримчилиғи немидә?

Җаваплириңларни муназирә қилиңлар.

Бүгүнки күндә гиләмләрдә портрет, пейзаж, бенакарлиқ сәнъитиниң ядикарлиқлири, тарихий шәхсләр в.б. тәсвирлиниду. Асасән геометриялик нәқишләргә дегән қизиқиш ашурулуп кәлмәктә. Ундақ гиләмләр толуғи билән безәк ромбилар билән толтурилиду.

Гиләмләр һәрхил болуп келиду, рәңлириму өзгирип туриду.

Униңда очуқ вә тутуқ рәңләрниң маслишип, җийәклири башқа рәңләр билән пәриқләндүрилиду. Шуниң арқилиқ нәқиш ениқ, көркәм болуп көрүниду.

Һазирқи гиләмләрдә металл, әйнәк охшаш (гәзмал әмәс) материаллардин ясалған һәрхил қошумчә элементлар болуши мүмкин.

Заманивий технологияләрниң ярдими билән синтетикилиқ гиләмләрниң сапаси әнъәнивий, жуң гиләмлириниң сапаси билән бирдәк болди. Синтетикилиқ гиләмләрниң пайдилиништа бирқатар артуқчилиқлири һәм бар.

Қазақстандики заманивий гиләм тоқуш сәнъитиниң тәрәққияти һәққидә әхбарат жиғиңлар. Издиниш нәтиҗилирини тонуштуруш түридә тәйярлап, синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Заманивий гиләм бөлмини толуқтуруп, ички безәк бериду, бөлмини бәзәндүрүштә яркин элемент болуши мүмкин. Шуниң билән биллә бөлмини кәң көрситиду, бошлуқни бөлүш үчүнму пайдилиниши мүмкин.

Гиләм стилиниң һәрхил түрләргә өзгириши интерьерниң өзгиришигә елип келиду.

1. Қандақ гобелен устилириниң иҗадийити билән тонуштуңлар?

2. Заманивий гиләмләрниң артуқчилиғи немидә?

3. Заманивий гиләмләрниң интерьерда атқуридиған хизмити қандақ?

4. Қолда тоқулған гиләм билән машинида тәйярланған гиләм буюмлириниң қандақ айримчилиғи бар?

Интерьердики заманивий гиләмләр

§ 3. ГИЛӘМ ТОҚУШ МАТЕРИАЛЛИРИ ВӘ ҚУРАЛ-ҖАБДУҚЛИРИ

Рама
Жақтау
Рама
Loom frame

Гиләм тоқушқа беғишланған қурал-җабдуқлар

Қол билән гиләм тоқуш үчүн қандақ материал вә қурал-җабдуқлар һаҗәт дәп ойлайсиләр?

Гиләм тоқуш үчүн һәрхил рәңлик жип, тоқумичилиқ станок (өрмек) яки мәхсус гиләм асаси, түклүк түгүнләрни тоқуйдиған илмәклик пичақ, чақ, қайча керәк.

Тоқумичилиқ station станогиниң орниға жипни тартишқа һаҗәтлик тиликлири бар рамилар пайдилиниду. Арқақ жипни қоли билән өткүзүшкә болиду, бирақ чөлмәкни пайдилиниш ишни хелила йениклитиду.

Тоқумичилиқта пайдилинидиған қайсила җабдуқниң асасида болмисун, горизонтал вә тик йөнәлгән жиплар бәлгүлүк бир рәт билән өзара тикбулуң ясап қийилиштуруп тоқулиду. Уста түк жиплирини санап, униң толуқ кәңлигигә йәткичә бирла селип чиқидудә, кесип, чақ тағақ билән арқаққа бастуруп қақиду. Мошундақ бир қатарни селип, уни нәқишниң нусхисиға қарап кесип алғандин кейин йәнә арқаққа бастуруп, чақ тағақниң чишлири билән қаттиқ тартиду.

1. Сүрәтләрни қарап чиқиңлар.
2. Гиләм тоқушта қандақ қурал-җабдуқлар пайдилинилиду?
3. Йәнә қандақ қуралларни пайдилинишқа болиду?
4. Пикирлириңларни оттуриға селиңлар.

Асас рәхт билән ишлигәндә жипларни алдин-ала тәйярлап елиш керәк. Узунлиғини бирдәк қилип бирнәччә жип кесип елиш һажәт. Картонни айландуруп жип билән чирмап елип, кейин асти вә үстини қийип ташлашқа болиду.

Мәхсус илмәкниң ярдими билән асас рәхткә жиплар қийилиштуруп, торларға түгүнләп бағлиниду. Униң үчүн адәттики илмәкни пайдилинишқиму болиду, бирақ мәхсус илмәкни пайдиланған дурус, нәқишләр чирайлиқ чүшиду.

Гиләмчини тоқуп болғандин кейин жипларни тәкши қилип кесип чиқиш керәк. Түки қисқа болғансири нәқиш очуқ чүшиду.

Тоқулмайдиған гобеленни (кәштиләш) тәйярлаш үчүн мәхсус рамиға тартилған рәхт (пахта, зиғир) кәштә бесишқа бегишланған мәхсус жиңнә һажәт, униң билән «жиңнини алға» усули билән тикишләр орунлиниду. Илмәк рәхтниң оң тәрипигә чүшиду.

Тоқулмайдиған гобеленға бегишланған жиңнининиң түри наһайити көп. Жиңнининиң қелинлиғи жипниң қелинлиғиға бағлинишлиқ болиду. Илмәкниң узунлуғи жиңнигә бағлинишлиқ.

Гиләм тоқушқа беғишланған асас рәхт вә илмәк

Жиңнининиң асасий қисми вә сепи болиду. Асасий қисминиңму, сепиниңму ичи бошлуқ, оттурисида жип өтидиған төшүги бар.

Тоқулмайдиған гобеленға беғишланған жиңнә

?

1. Буюмни тәйярлиған вақитта қандақ материални пайдиланғиңлар келиду?

2. Гиләм тоқушта қандақ курал-жабдуқлар керәк?

3. Дәристә қандақ пайдилиқ әхбарат алдиңлар? Гиләм тоқушқа беғишланған қурал-жабдуқлар вә материаллар һәққидә йәнә немә билгүңлар келиду?

§ 4. БУЮМ ЭСКИЗЛИРИНИ ЯСАШ. МАТЕРИАЛЛАР ВӘ ҚУРАЛ-ҖАБДУҚЛАРНИ ТӘЙЯРЛАШ

Контур
Контур
Контур
Contour

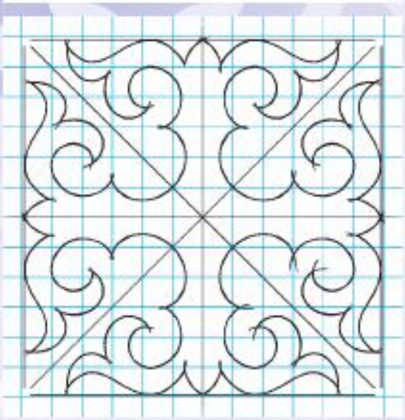

Буюм эскизлири

Нәқишниң наһайити қийин қисимлирини селиш үчүн, алди билән уларни чақмақ вараққа айрим-айрим селип алғини дурус.

Қандақту бир буюмни тәйярлаш үчүн алди билән немә қилиш керәк?

Эскизниң лайиһисигә киришмәстин бурун алди билән атақлиқ дизайнерларниң лайиһилири билән тонушуп, гиләм фабрикилириниң тәйяр мәһсулатлирини қарап чиқишқа, рәссамларниң, гобелен вә гиләм устилириниң, безәк-әмәлий сәнъәт көргәзмилиригә беришқа болиду.

Еniқ сүрәт бойичә эскиз ясап, түригә вә рәңгигә өзгиришләр киргүзсә болиду.

1. Түрлүк әхбарат мәнбәлирини пайдилинип, гиләм түрлирини қарап чиқиңлар.
2. Тәйяр буюмларда дизайнерларниң қандақ идеялири асасқа елинған? У идеяни өз ишлириңларда пайдилинар едиңларму?

Эскизни қол биләнму, компьютерниң ярдими биләнму селишқа болиду. Униң үчүн тоқулидиған гиләмниң шәклини, түри вә рәңгини, һәҗимини әстә тутуш керәк.

Алди билән гиләмниң контурини селип елиш керәк. Кейин оттуридин чәткә сизип, нәқишләрни өзара маслаштуруп, селип чиқиш керәк.

Эскиздики рәңләрниң маслишишини түрлүк рәңлик қериндаш, акварель билән бояш яки гуашь билән бәргән дурус.

Эскиз буюмниң һәҗимигә лайиқ болуши керәк.

Тоқулмайдиған гобелен тәйярлаш үчүн алди билән сүрәтни рәхткә чүширип елиш керәк, очуқ көрүнүп туруши үчүн җийәклирини қара фломастер билән бастуруп чиқиш керәк. Җийәклирини сизип алғандин кейин уни бояп чиқишқа болиду. Яки жипниң рәңгигә қарап сан билән бәлгүләшкиму болиду.

1. Тоқулудиған буюмниң эскизини селип чиқиңлар.
2. Ишиңларни баһалаңлар. Қайси бөлигини техиму йетилдүрүшкә болиду?

1. Синипдашлиңларниң ишлирини тәһлил қилиңлар.
2. Силәргә яққан җәһитлирини көрситип, пикир бериңлар. Иш сапасини ашуруш мәхсити билән усунушлириңларни ейтиңлар.

Гиләм тоқушқа киришмәй туруп, алди билән асасини тәйярлап елиш керәк (асас жиплирини тартип, асас рәхтни рамиға бәкитиш керәк); эскизға лайиқ егирилгән жипни таллап елиш керәк.

Тоқулмиған гобелен үчүн жиңнини жипниң қелинлиғиға қарап таллап елип, униңға жипни өткүзүш керәк.

1. Ойлириңларни әмәлгә ашуралидиңларму?
2. Синипдашлириңларниң дурус баһаси, усунушлири силәр үчүн қанчилик пайдилиқ болди?

Тоқушқа асас жипини тәйярлаш

1. Төвәнки тахтайчиниң биринчи миқиниң қалпиғиниң астидин икки қетим орап, раминиң сол тәрипидин асас жипиниң учини бәкитиш керәк, домилақ жипни көтириш керәк.

2. Жипни жуқарқи тахтайчиниң миқиға илип елип, төвән чүшириш керәк, төвәнки тахтайчидики миққа ораш керәк.

3. Жиплар тәкши тартилип турсун. Төвәнки тахтайчиниң әң ахирқи миқидики жипни икки орап бәкитип, артуғини кесип елиш керәк.

Асас жипини тәйярлаш

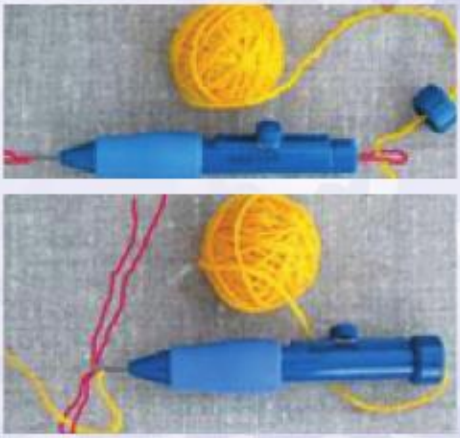

Жиңнини ишқа тәйярлаш

§ 5. ИЖАДИЙ ИШЛАРНИ ОРУНЛАШ. БЕЗӘК ВӘ БЕЗӘЛЛӘШ

Ишниң орунлиниш ретини қарап чиқиңлар.

Гобелен

БТ

Орунлаш рети			
1		2	
3	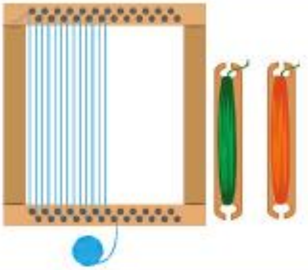	4	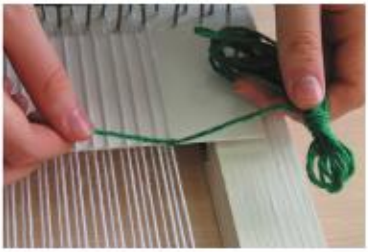
5		6	
7		8	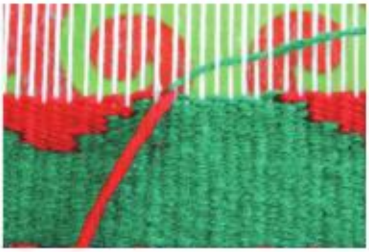

9		10	
11		12	
13	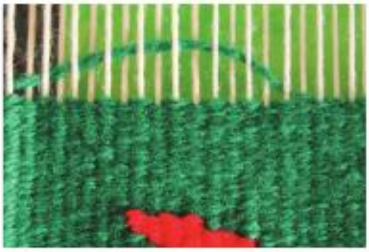	14	
15		16	
17		18	

Бу усулни XVI әсирдә испанлиқлар ойлап тапқан. Җәнубий Америкида «бразилиялик тор» дәп аталған.

Тенерифе усули билән тоқулған гиләм

БТ

Орунлаш рети			
1	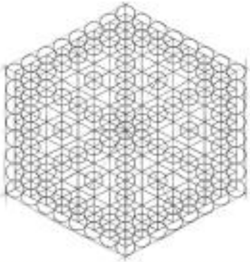	2	
3		4	
5	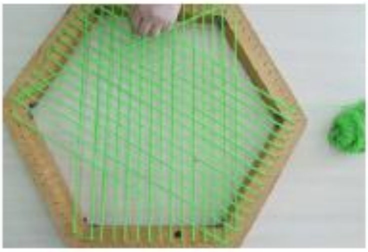	6	
7	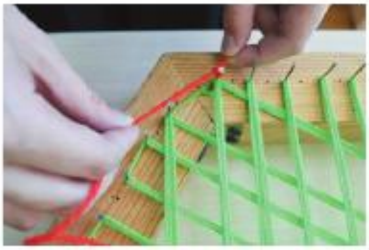	8	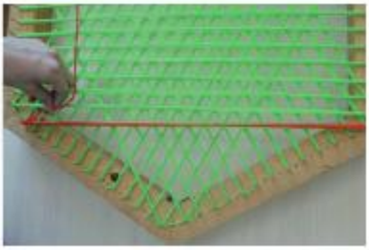

9		10	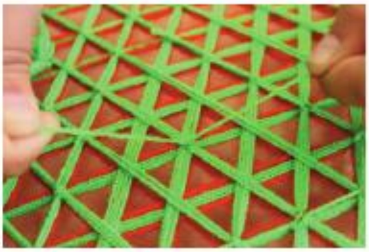
11	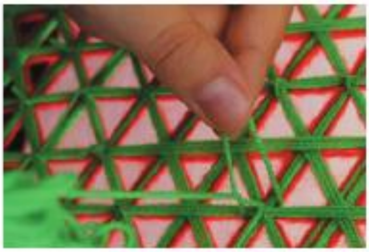	12	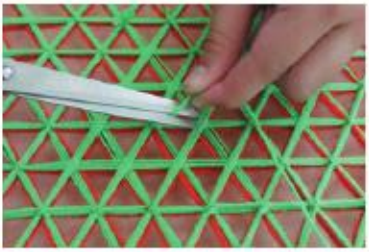
13	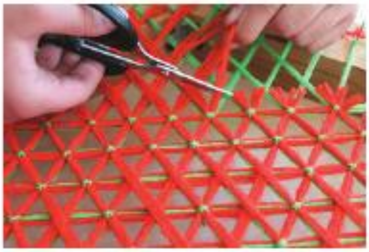	14	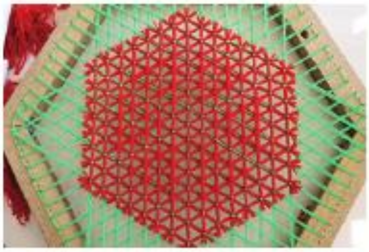
15	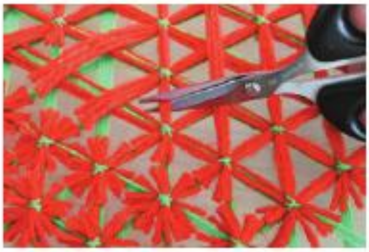	16	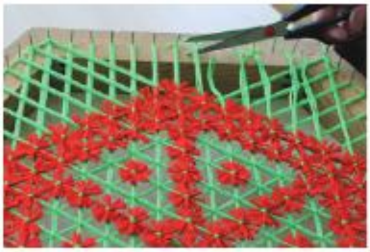
17		18	

Кәштиләш техникиси билән орунланған гиләм

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5	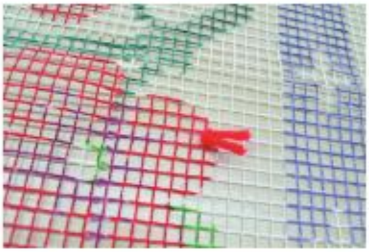	6	
7		8	

Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

Қазақ хәлқиниң миллий нәқишлирини пайдилинип, иҗадий ишларни орунлаңлар.

1. Гиләмни қайси усул билән тоқуйдиғиниңларни өзәңлар таллап елиңлар.

2. Рәңләрниң өзара маслишишини, қурал-җабдуқни көздә тутуп, эскиз бойичә материал таллаңлар.

3. Ишниң орунлиниш тәртивини ойлаштуруңлар. Утуқлуқ йоллирини тепиңлар.

Буюмни чуча, ушшақ-чүшәк тикинчилик материаллири яки түрлүк фурнитурилар билән безәшкә болиду.

Гобеленни зенәтләш үчүн багет рамисини пайдилинишқа болиду.

1. Түрлүк мәнбәләрни пайдилинип, тәйяр буюмни қандақ безәшкә болидиғанлиғини ениқлаңлар.

2. Ишниң нәтижисини синипта тәһлил қилиңлар.

1. Буюмни безәлләңлар.

2. Тәйярлиған ишлириңларға тәһлил ясаңлар.

3. Иҗадий ишни көргәзмигә тәйярлаңлар.

1. Қандақ буюм тәйярлидиңлар? Уни қандақ усуллар билән ясидиңлар?

2. Қайси иш қийин болди?

Чучисини тәйярлаш үчүн тәйяр гиләмни станоктин чүшірип, асасниң жиплирини 6–8 жиптин түгүн бағлап, 10–12 см арилиғида кесип алиду.

Түклүк гиләмләрниң четини чучилимисиму болиду. Четини пүкүп, гиләмгә қайрип тикиветкән дурус.

Буюмни станоктин елип, чучилап яки четини пүкүп тикип болғандин кейин яхшилап тазилап, чәтлирини тәкшиләп кесиш керәк.

§ 6. ИШНИ ТОНУШТУРУШ. КӨРГӘЗМӘ УЮШТУРУШ

Фоторепортаж
Фоторепортаж
Фоторепортаж
Photoreport

Тәсвирли көргәзмидин фоторепортаж. Нур-Султан ш.

> Тонуштуруш җәриянида заманивий технологияни қандақ пайдилинишқа болиду дәп ойлайсиләр?

Тәйяр ишларни көргәзмә, йәрмәнкиләрдә көрситип, уларниң тонуштурулишини фестиваль, чевәрлик саати вә ш.о. түридә өткүзүшкә болиду.

Тонуштурушни мәктәптила әмәс, бағ, мирасгаһ, көргәзмә зали вә ш.о. мәктәптин сирт җайлардиму өткүзүшкә болиду. Иш-чарини уюштуруш вақтида:

– чирайлиқ эстетикилиқ безәшни;

– дурус, сапалиқ йорутулушини;

– умумий рәңлик фонини (стендлар, тамлар, пәрдә билән зенәтләш вә ш.о.);

– ишларниң орунлишишини;

– уюштуруш-техникилиқ тәңкәшликни (музыка, интерактивлиқ җабдуқлар вә ш.о.) толуқ ойлаштуруш керәк.

Шундақла иш-чарини алаһидә вә креативлиқ қилиш йоллирини ойлаштуруш керәк. Рәссам, язғучи, җәмийәт әрбаплири охшаш атақлиқ шәхсләрни чақириш арқилиқ чариниң алаһидилигини көрситишкә болиду. Заманивий электронлуқ технологияләр, иҗтимаий торлар ишларни тонуштурушта йеңи мүмкинчиликләрни бериду. Тонуштуруш һәққидә җарнамә яки видеофильмда буюмни тәсвирләш билән биллә уни ясиғучилар, чаригә қатнашқучилардинму интервью елишқа болиду.

Интернеттики видеоматериални барлиқ адәмләр халиған вақитта

көрәләйду вә көпчилик чарә-тәдбир һәққидә хәвәрдар болиду.

Видеоматериални Movavi редактори яки башқа программилар арқилиқ орунлашқа болиду.

1. Тонуштуруш һәққидә фильм яки репортажниң сценарийини тәйярлаңлар.

2. Интервью соаллирини түзүңлар.

3. Материални чүширидиған, қайта ишләйдиған адәмләрниң вәзипилирини бөлүветиңлар: оператор, репортер, видеомонтажчини таллап елиңлар.

1. Дәрисликтики БӘС буюмлирини тонуштуруш үлгилири кәлтүрүлгән сүрәтләрни диққәт билән қарап чиқиңлар. Уларниң мавзусини, усунуш шәклини, безәшини тәһлил қилиңлар.

2. Оқуған материал асасида ижадий ишларниң йәрмәңкә көргәзмисини тәйярлаңлар.

3. Чарини өткүзүш түрини, орнини яхшилап ениқлаңлар.

4. Техникилиқ йеқидин йорутуңлар.

5. Афиша вә чаригә қатнашқучиларға чақириш хети тәйярлаңлар. Уларни ижтимаий торлар билән интернет-платформилар арқилиқ таритиңлар.

6. Медиақураллар билән онлайн платформини пайдилинип, тонуштуруш түрини таллаңлар.

Гиләмләр көргәзмиси. Ақмола вилайәтлик тарихий-өлкәтонуш мирасгаһи

Оқуғучиларниң ишлириниң
көргәзмиси

Оттура Азия көчмәнлириниң гиләм билән бағлинишлиқ әнъәнилири: кигиз өйни җабдуқлаш

Гиләм көргәзмиси Стамбул

Гиләм көргәзмиси. Норвегия

Гиләм көргәзмиси. Ақмола вилайәтлик тарихий-өлкәтонуш мирасгаһи

Гиләм көргәзмиси. Марокко

?

1. Ишиңларниң нәтиҗиси көңлүңлардин чиқтиму? Немишкә?

2. Иш-чаригә қатнашқучилар билән бағлиниш орниталидиңларму? Тонуштуруш пәйтидики усунушлар силәр үчүн пайдилиқ болдиму?

3. Келәчәктә мошундақ чариләрни уюштурған чағда немини өзгәртип, йетилдүргүңлар келиду?

Дизайн вә технология

Бөлүмни оқуш нәтиҗисидә:

• мода үлгисидики түрлүк стильлиқ йөнилишләрни өзара селиштуруп, тәһлил қилисиләр;
• һәрхил безәк материаллар вә фурнитуриларниң алаһидиликлирини билисиләр;
• буюм тәйярлаш усуллирини, ретини ениқлап, графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтлирини тәйярлайсиләр;
• түрлүк материаллар вә конструкцияләрни пайдилинип, буюмни өзәңлар тәйярлиған технологиялик һөҗҗәт бойичә ясайсиләр;
• буюм вә материални қайта ишләштики технологиялик җәриян түрлирини үгинисиләр;
• тоқума материалларни пичип, қайта ишләйсиләр, қазақ хәлқиниң миллий нәқишлирини пайдилинип, жиғип, безәндүрисиләр;
• қолда яки машина билән тикип, нәмлик-иссиқлиқ билән қайта ишләш пәйтидә бехәтәрлик қаидилирини сақлаш, иш орнини уюштуруш иқтидарини қелиплаштурисиләр;
• өзәңларниң вә башқиларниң ишлириға лайиқ баһасини берип, мәхсити вә әһмийитини көрситисиләр;
• медиақураллар вә онлайн-платформини пайдилинип, өзәңлар тәйярлиған буюмни бәлгүлүк бир аудиторияга тонуштурисиләр.

Kazakhstan Fashion Week. Аида Кауменова коллекциясининң тонуштурулуши

§ 7. ЗАМАНИВИЙ МОДА ДУНИЯСИДИКИ СТИЛЬЛИҚ ЙӨНИЛИШЛӘР (ТӘТҚИҚАТ)

Стильлиқ йөнилишләр
Стильді бағыттар
Стилевые направления
Style directions

Мода – бәлгүлүк бир қисқа вақит арилиғида вә мәлум бир җәмийәтлик даиридә үстүнлүк қилидиған һәвәс вә көзқарашлар жиғиндиси.

Модини бәзибир тарихчилар безәш хизмитини атқуридиған элементлар билән костюмларни безәшкә башлиған вақитта – XII–XIII әсирләрдә пәйда болди дәп ишиниду.

Классикилиқ стиль

Заманивий сәнъәтниң қандақ стильлиқ йөнилишлирини билисиләр? Уларниң асасий алаһидиликлирини атап бериңлар.

Сәнъәттә, униң бәдиий йөнилишлиридә, стилида өз әксини тапидиған һәрбир дәвир үчүн хас бир «дуния сүрити» характерлиқтур.

Мода сәнъәтниң бир қисми болғанлиқтин, униң башқа түрлири билән зич бағлинишлиқ. Мәдәний ядикарлиқлар, портрет, рәсим, бенакарлиқ сәнъити арқилиқ мода, әсирләр бойи тарихий, иҗтимаий, ихтисадий факторларниң тәсиридин түрлүк өзгиришләргә учриди.

Мода чүшәнчиси стиль чүшәнчиси билән зич бағлиқ. Стиль кениқ, безәк-әмәлий сәнъити әсәрлири вә дизайн яритидиған турақлиқ вә пүтүн бәдиий система.

Бәлгүлүк бир вақитниң стили вә модиси адәмниң кийинишигә алаһидә тәсир қилиду.

1. Башқа мәнбәләрдин «Кийим стилидики тарихий дәвирниң көрүнүши» мавзуси бойичә әхбарат тепиңлар, тонуштуруш тәйярлаңлар.

2. Заманивий вә өткән әсирдики мода үлгилиригә селиштурма тәһлил жүргүзүңлар.

3. Тәтқиқ материаллириниң асасида әхбарат жиғип, буклет яки тонуштуруш тәйярлаңлар.

Әгәр мода өзгиришчан болса, стиль, әксинчә – турақлиқ.

Модиниң тәрәққият тарихи җәриянида бәзибир стильлар әсирләр бойи қелиплишип келиду.

Бүгүнки күндики асасий: *классикилиқ, спортлуқ, романтикилиқ, фольклорлуқ, авангардлиқ* стильлиқ йөнилишләрни атап көрситишкә болиду.

Классикилиқ стиль – аддийлиқ сақланған, пичим, қайта ишләш усуллири көплигән жиллар бойи қелиплашқан, буюм тәсвириниң яришимлиғи вә аддийлиғи. Бу стильдики кийимләр кәң таралған вә жуң, ипәк, пахта, зиғир охшаш тәбиий, шундақла арилашма амма сапалиқ вә рәңги бойичә әң чирайлиқ һәм төзүмлүк рәхтләрдин тикилиду.

Романтикилиқ стиль

Романтикилиқ стиль – назуклуқни алаһидә көрситидиған өзгичә шәкиллик, рәхти қениқ, қисимлири нәқишләнгән, мурәккәп пичимлик, ушшақ жәлбәрчә (рюш) вә чирайлиқ жабо, тор, бант, жәлбәр (оборка) ясалма гүлләр билән чирайлиқ безәклириниң көплиги билән пәриқлиниду. Романтикилиқ стиль мәйрәмләргә, дәм елишқа кийинишкә беғишланған, бу стильда кийингән адәмниң кәйпияти көтирилип, хошаллиққа бөлүниду.

Спортлуқ стиль – функционаллиқ вә әркин һәрикәткә қолайлиқ. Силуэти әркин вә пичим сизиқлири геометриялик түз, рәңлик палитриси чәксиз. Спортлуқ стильдики кийимләрни ишқа вә тәнтәнилик жиғинға әмәс, күндиликтә кийишкә болиду.

Спортлуқ стиль

Фольклорлуқ стиль

Кийим үлгисини ясашта миннәтлик түрдә рәңниң алаһидиликлири әстә тутулиду. Бәдиий қуралларни таллашта, асасән йеңи үлгиләрдә, һәрқачан һәр мәвсумгә лайиқ йетәкчи гаммини таллайду.

Авангардлиқ стиль

Фольклорлуқ стиль (этникилиқ, кантри) – миллий мотив элементидики заманивий кийим стили. Миллий мотив кийимниң безәклинишидә әмәс, пичиш усули билән элементлирида, миллий кийим буюми вә шәклидә көрүниду.

Авангардлиқ стиль – авангардчи-рәссамларниң ижадийитидики өзгичә башланма. У пичими, сизиқлири, материали, силуэтиниң алаһидилиги, көзгә чүшидиған очуқ аксессуарлири билән пәриқлиниду. Униңға қошуп, бижутерия вә макияж билән маслаштуруп кийиш керәк.

Асасий стильлардин башқа *микростильларму* бар.

Кийимниң заманивий стильлири материали вә қоллинилиши бойичә шәклиниң маслишиши, һәрхиллиғи, бәдиийлик очуқлиғи вә аддийлиғи билән пәриқлиниду.

1. «Костюм рәңги» намлиқ тонуштуруш тәйярлаңлар.
2. Қошумчә әхбарат тепиңлар.
3. Дәрисликтики (34–37-бәтләр) сүрәтләрдә берилгән, модельлар үлгисидики дизайнерларниң рәңлик йешимини таллаңлар.
4. Дизайнерлиқ йешимлири билән нәзәрийәлирини тәһлил қилиңлар.

Һәрбир стиль әйни өзидә көп учришивәрмәйду. Мода һәрхил стиль элементлириниң арилишип келиши билән алаһидә болуп келиду. Стильларниң бир ансамбльға бирикиши *эклектика* дәп атилиду.

Заманивий кийимләрниң стильлиқ йешими һәрхил болиду. Һәртүрлүк стильларниң арилишиши, уларниң усуллар вә һәрхил толуқтурғучилар билән мурәккәплиниши стильлар арисида йеңи «йәрлик» стильлиқ йөнилиш яки бәлгүлүк муәллиплик стильни түзиду.

Айнур Турисбекниң коллекцияси

Эклектика – һәрхил стильларниң арилишиши, бирнәччә стиль, нәзәрийә, идеяниң қатар қоллинилиши.

1. Модидики стильлиқ йөнилишләрниң бирини таллап елиңлар.
2. Қошумчә мәнбәләрдин пайдилинип, мошу стильлиқ йөнилишниң өзгичә алаһидиликлирини ениқлаңлар.
3. Мода журналлири вә мәнбәләрдин мошу стильлиқ йөнилишкә хас кийим үлгилирини таллап елиңлар.
4. Талланған үлгиләрни ениқ бир стильға ятидиғанлиғини қандақ бәлгүләргә қарап ениқлиғиниңларни синипта тәһлил қилиңлар.
5. Таллиған үлгилириңларни дизайнерлар қандақ материал, қурал пайдиланғанлиғи вә қандақ усул билән орунлиғанлиғини тәһлил қилиңлар.

Эклектика

?

1. Силәр үчүн қайси әхбарат пайдилиқ болди?
2. Мавзу бойичә алған билимиңлар келәчәктә керәк боламду?

§ 8. «ШӘХС ВӘ МОДИНИҢ МАСЛИШИШИ» ТӘҖРИБИСИ. ШӘХСИЙ ИМИДЖ ЯСАШ. ИДЕЯЛӘРНИ ӘМӘЛГӘ АШУРУШ

Имидж
Имидж
Имидж
Image

Сәнъәтниң барлиқ түригә (рәсимчилиқ, мемарчилиқ, музыка, поэзия, кийим яритиш сәнъити) маслишиш қаидиси хас. Дизайнер рәхтин чирайлиқ принт ойлаштуруп, өҗайип костюм, алаһидә аяқ кийим ясайду.

Стилист адәмниң бәдән қурулушини, чирайини, һаят тәрзини, миҗәзини, дитини, имиджини қелиплаштурушстики мәхсәтни әстә тутуп, һәрхил адәмләр ясиған кийим-кечәкни өзара маслаштуруп, стильлиқ вә композициялик бириктүриду.

Адәм өз алаһидиликлирини қандақ көрситәләйду?

Мода адәмниң өзини көрситишигә, пәриқлинишигә мүмкинчилик бериду. Адәм кийгән кийими арқилиқ өзи тоғрилиқ ой қалдуриду, немини халайдиғанлиғини йәткүзәләйду, ички вә сиртқи мувапиқлиқни байқашқа болиду.

1. Мода журналлири вә Интернет торлирини пайдилинип, стилистлар ясиған түрлүк тәсвирләргә қарап чиқиңлар.
2. Һәрхил стильдики бирнәччә тәсвирни таллап елиңлар.
3. Тәсвир пүтүнлүги қандақ қелиплишидиғанлиғини ениқлаңлар. Композицияниң мәркизи немә болидиғанлиғини ениқлаңлар.
4. Түрлүк бәдиий материаллар вә қурал-җабдуқларни пайдилинип, мошу үлгиләргә йеңи тәсвир ясаңлар.
5. Шәкил-рәң, сизиқлар билән тәҗрибә ясап көрүңлар.
6. Тәсвирни қандақ толуқлашқа болидиғанлиғи һәққидә ойлаштуруңлар.
7. Синипта ойлириңларни оттуриға селиңлар.

Тоғра талланған кийим шәхсий имиджни, туташ образни яратишта муһим.

Имидж – өзлүк стиль, тәсвир, шәхс һәққидә чүшәнчә, тәсир.

Бирнәччә образни байқап көрүш керәк. Нәтиҗә дурус болуши үчүн

қайси тәсвир өзәңгә яришимлиқ болидиғанлиғи, қайси вақитта өзәңни бош вә әркин сезидиғанлиғини ениқлап елиш керәк.

Өзәңни яхши билишиң керәк: бәдән қурулушини, сирт көрүнүшүңни, қандақ кийим яришидиғанлиғини, қандақ рәң чирайиңни ачидиғанлиғини ениқлап елиш керәк.

Йеши, жиниси, бәдән қурулуши, рәңги өзәңларға охшайдиған шәхсни таллап алсаңлар болиду. Шу шәхс силәр үчүн илһам мәнбәси болиду.

Һәр вақитта өзиниң яркин көрүнүши билән үлгә болалайдиған атақлиқ шәхсләр болиду. Мундақ шәхсләр дизайнерларни көп вақитларда илһамландуруп, башқилар үчүн стиль үлгиси сүпитидә санилиду. Һәқиқий стиль жиллар өтсиму модидин кәтмәйдиған стиль.

1. Түрлүк образда болуп көрүңлар.

2. Кийим арқилиқ өзәңларни йеңи тәрәплərдин тонуңлар.

3. Фор-эскиз, коллаж яки фотоальбом (таллаш бойичә) түзүңлар.

4. Өзәңларниң көңлүңлардин чиққан образларни таллап елиңлар.

5. Қайсиси яришип, маслишип туриду? Немә сәвәптин шундақ ойлайсиләр?

1. Иш җәриянида немә утуқлуқ болди, қандақ қийинчилиқлар болди?

2. Заманивий модиниң асасий стильлиқ йөнилишлири қандақ?

Ая Бапани

Коко Шанель

§ 9. АКСЕССУАРЛАР, ЧАЧ ҮЛГИСИ, ВИЗАЖ ҚУРАЛЛИРИ АСАСИДА ШӘХСИЙ ОБРАЗНИ ЯРИТИШ

Аксессуарлар
Аксессуарлар
Аксессуары
Accessories

Кийим-кечәкниң өзара маслишиши – тәкрарланмас образниң яритилишиниң асаси:

– өзара маслашмайдиған рәңләрни қатар пайдилинишқа болмайду;

– үч түрлүк рәңдин артуқ пайдиланмас керәк;

– кийимниң рәңги өзәңларға яришимлиқ болсун;

– қелин рәхттин тикилгән кийимни башқа кийимниң үстидин кийиш керәк;

– һечнемә билән маслашмайдиған, керәк әмәс нәрсиләр билән кийим шкафини толтармаслиқ керәк.

Бирнәччә образларға асас болидиған буюмларни харид қилған дурус.

Қандақ ойлайсиләр, имиджиңлар қандақ болуши керәк? Имидж қандақ болғанда гөзәл вә йеқимлиқ болуп, утуққа қол йәткүзүшкә болиду?

Имидж яритишта кийимни яраштуруп кийиш, костюмни өзара маслаштурушни билиш керәк.

Костюм – образлиқ йешилгән, адәмниң көркини беридиған ансамбль. Униңда кийим, аяқ кийим, чач, грим, аксессуарлар (баш кийим, шарф, яғлиқ, бижутерия, пәләй, сумка, қапчуқ, бәлбағ, зонт вә ш.о.) өзара маслишиши керәк.

Асасән рәңниң орни алаһидә. Кийимниң рәңгила әмәс, баш кийим, аяқ кийим вә аксессуарларниң рәңлириму маслишиш керәк.

Имидж яритишта рәңниң адәм қияпитигә қанчилик лайиқ келидиғанлиғини, пропорциясини, көлимини, сизиқлирини, түрини, фактурисини, материалини әстә тутуш керәк.

Шәхсий образни яритишта *визажниң* орни бөләк, униңда макияж, чач, адәмниң умумий тәсвири өзара маслишиши керәк.

Макияж адәмниң чирайини ечип, камчилиғини йошуриду.

Макияж адәмниң йешиға, мәхситигә, һава райиға, кийимигә, үз шәклигә лайиқ болуши керәк.

Көзгә чүшмәй, билинмәйдиған макияж утуқлуқ чиққан дәп һесаплиниду.

Үзниң шәкиллирини ениқлаңлар. Уларға қандақ чач үлгиси маслишидиғанлиғини ениқлаңлар.

Модельға макияж ясаңлар.

1. Рәңләрни алмаштуруп, түрлүк сизиқ чүширип көрүңлар.
2. Образниң стильлиқ маслишишини яриталидиңизму?

Имидж яратқанда образни дурус таллап, өзгәртишни билиш һаҗәт. Чач үлгиси, макияж йеңи нәрсиләр билән маслишип, өзәңгә яришип туруши керәк.

1. Үз, қаш-көз, иңәк, бурунни; көз рәңгини, чач билән кийимниң рәңги, териниң алаһидилигини, яш өзгичилигини, умумий стильни көздә тутуп, визаж, чач, аксессуарларниң ярдими билән образ яритиңлар.
2. Өзәңларниң вә синипдашлириңларниң ишлирини баһалаңлар.

1. Мавзуни өтүш җәриянида йеңи әхбарат алдиңизму?
2. Әмәлий ишиңлар көңүлдикидәк болдиму?

Визаж, чач үлгиси, аксессуарлар арқилиқ образ яритиш

§ 10. ШӘХСИЙ ИМИДЖ ЯРИТИШ ҮЧҮН КИЙИМ / АКСЕССУАРЛАР КОЛЛЕКЦИЯСИНИ ЯРИТИШ ТӘҖРИБИСИ

Коллекция
Топтама
Коллекция
Collection

Аида Кауменова коллекциясиниң тонуштурулиши

Marc Cain брендиниң кийим коллекцияси

Қандақ ойлайсиләр, өзәңни пәриқләндүрүп туридиған стиль яратқан дурусму? Немишкә?

Коллекция – бәлгүлүк бир идеягә, мәлум бир мавзу бойичә топланған, рәңлири өзара маслишип, бәлгүлүк бир пәсилгә (әтияз-яз яки күз-қиш) беғишланған, түрлүк мәхсәттики кийим үлгилири.

1. Қазақстанлиқ атақлиқ модельерларниң (таллаш бойичә) мода көрситишлирини қарап чиқиңлар.
2. Модельерлар кийим коллекциясини қандақ яритидиғанлиғини тәһлил қилиңлар.
3. Кийим коллекциясини яритишта модельерлар немини асасқа алиду?
4. Коллекцияниң идеясини, мавзусини ениқлаңлар.
5. Модель обризини яритиш үчүн визажист-стилистлар қандақ қуралларни пайдиланған?

Дурус түзүлгән коллекцияниң асасий алаһидилиги – униң умумий пүтүнлиги. Униңға шәкил, материаллиқ түзүлүши, рәңлик гамма, иҗадий усул, образ, стиль бирлиги арқилиқ қол йәткүзүлиду.

Шуңлашқа яхши ойлаштурулған коллекцияниң муһим шәрти – нәзәрийә.

Дизайн нәзәрийәси – дизайнерниң барлиқ йешимлири билән идеялиригә йөнәлгән асасий идея, дәсләпки ой. Нәзәрийисиз пүтүн маслашқан образ, ансамбль, коллекция ясаш мүмкин әмәс.

Коллекцияни яритиш вақтида дизайнерлар билән модельерлар миннәтлик түрдә муһим факторларни нәзәргә алиду:

- *қоллинилиши* – спортлуқ, тәнтәнилик кийим, күндиликтики кийим, иш костюмлири вә ш.о.;
- мәвсүмлүк – язлиқ, қишлиқ, күзлүк-қишлиқ, әтиязли язлиқ в.б.;
- яш өзгичилиги – балиларға, яшларға, яшанғанларға в.б. беғишланған кийимләр.

Кийим үлгисиниң айрим коллекциясини яритишта һәр басқучни пухта үгиниш керәк:

- *ойлаштуруш (образ),*
- *эскиз ясаш,*
- *эскизларни таллаш вә түзитишләрни киргүзүш;*
- *материал таллаш.*

1. Коллекцияниң стилиға лайиқ өсмүрләргә беғишланған йеңи кийимләр яки аксессуарларни лайиһиләңлар.
2. Кийимләр коллекцияси яки аксессуарларниң эскизлири вә шәкиллирини (фор-эскиз) селиңлар.
3. Образ вә коллекцияниң арисидики стильлиқ бирлик қанчилик сақланғанлиғини ениқлаңлар.
4. Кийим коллекцияси яки аксессуарларни тәйярлашқа беғишланған материални таллап елиңлар.

Кийим коллекциясиниң эскизлири

Нәзәрийә – бу бир немигә көзқарашниң системиси, асасий ой һәққидә ойлаш.

Нәзәрийә уқуми көплигән саһаларда: дизайн, мемарчилиқ, сәясәт, ихтисат, менеджмент, инженерия, пәлсәпәдә қоллинилиду. Бирақ һәр саһада нәзәрийиниң өзгичә алаһидиликлири бар.

Степан Козявинниң «Нельсонниң күндилиги» коллекцияси

5. Херидарларниң у нәрсигә қанчилик қизиқидиғанлиғини ениқлаңлар.
6. Коллекция үчүн немә сәвәптин мошу материални таллап алғанлиғиңларни чүшәндүрүңлар.
7. Коллекция мәхситигә қанчилик лайиқ келидиғанлиғини ениқлаңлар.
8. Ишиңлар һәққидә синипдашлириңлар вә муәллимниң пикрини билиңлар.

Бир стильдики аксессуарлар коллекцияси

Аксессуарлар коллекцияниң умумий стилини яритишта вә һәрбир кийимниң айрим-айрим болушида муһим роль атқуриду.

Сумкилар, пәләйләр, бәлбағ, зонтиклар, зәргәрлик буюмлар вә башқилар костюм композициясида қошумчә қисимлар (аксессуарлар) сүпитидә пайдилиниду вә пүтүн образ, имидж яритишқа қатнишиду.

Шуңлашқа мода үлгисини көрситиштә бәзи чағларда кутюрье аксессуарларниң эскизлирини өзи тәйярлап, манекенниң чач үлгиси вә макияжиниму ойлаштуриду.

1. Һалқа, биләйүзүк, брош вә сумкидин тәркип тапқан аксессуарлар коллекциясини қарап чиқиңлар.

Тәһлил қилиңлар: бу коллекциядә стиль бирлигигә қандақ вә немә арқилиқ қол йәткүзгән?

2. Дәрисликтә һалқа ясашниң визуаллиқ схемиси берилгән.

Өз алдиңларға ясалайдиған буюмни таллаңлар вә ясаңлар.

Бисер вә мончақтин ясалған һалқа

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	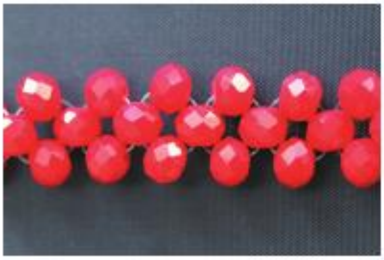
7		8	

9

10

11

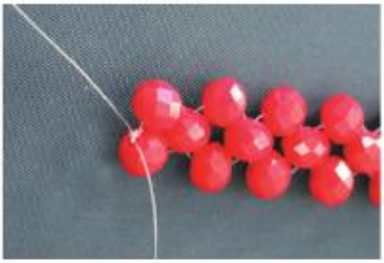

12

13

14

15

16

17

18

19	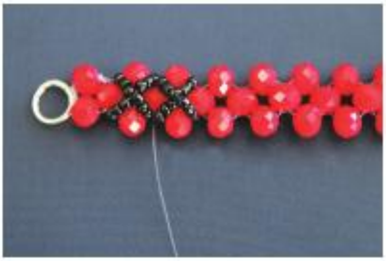	20	
21		22	
23		24	
25		26	

Биләйүзүк мончақ ясалған схема бойичә ясилиду. Биләйүзүк ясаш үчүн қанчилик мөлчәрдә мончақ, бисер вә қармақ жипи ишлитилидиғанлиғини һесаплап елиңлар. Буюмни ясашқа киришиңлар.

XV–XVI әсирләрдики сумка үлгилири

Сумкиниң 5000 жиллиқ тарихи бар. Алди билән «түгүчләр» – яғачқа бағланған халтичилар пәйда болди. Кейинирәк «омоньер» дәп атилидиған халтилар пәйда болған. Уни аяллар кийиминиң ички йенида тутса, әрләр бәлдики потисида тутти. Униңдин кейин улар ридикюль билән алмаштурулди. У мончақ, бисер, һәр хил рәңдики кәштиләр билән безәлдүрүлди. Улар тоқулған яки өрүлгән түрдә болуши мүмкин еди.

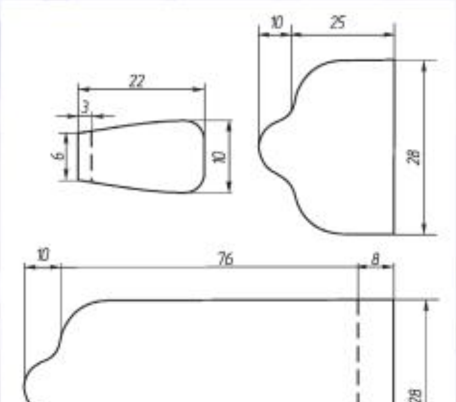

Буюмниң сизмиси

Фетрдин тикилгән сумка

Орунлаш җәрияни:

– Сизма асасида сумкиниң қисимлирини пичип елиш.
– Сумкиниң алдинқи тәрипигә нәқишни булавка билән бәкитиш, нәқишниң чөрисини қериндаш билән бесип чиқириш.
– Нәқишниң чорисигә мончақларни тикип чиқиш.
– Сумкиниң асасий қисмини алдин-ала сизип қойған йәр бойичә қатлап, булавка билән бәкитип, шу йәрдин көкләш.
– Машина билән тикиш селиш.
– Сумкиниң үзлигиниң ичигә магнитлиқ бастурмини бәкитиш.
– Сумкиниң асасий қисими билән алдинқи қисимини қошуп тикиш.
– Сумкиниң биқинидики бәлгүләнгән сизиқни тешиш. Бу йәрдин сумкиниң асмиси өтиду.
– Асмини тартип, уни бәкитиш.
– Сумкиниң асмиси бәкитилгән йәрниң жуқурқи қисимини қатлап, көкләп чиқиш.
– Сумкиниң иккинчи қисмиға магнитлиқ бастурмини орнитиш.
– Сумкиниң биқинлирини асасий қисмиға қошуп тикиш.

Сумкиниң сизмиси, орунлаш рети вә тикишниң чүшәнчә хети билән тонушуңлар.
Бу материаллни асасқа елип, өз алдиңларға сумкини тәйярлашниң технологиялик картисини тәйярлаңлар. Ишни орунлаңлар.

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5		6	
7		8	
9		10	

11

12

13

14

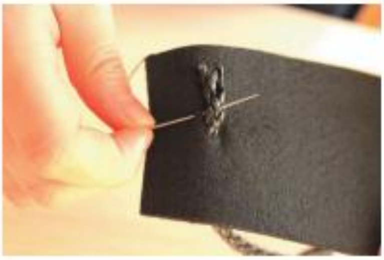

15

16

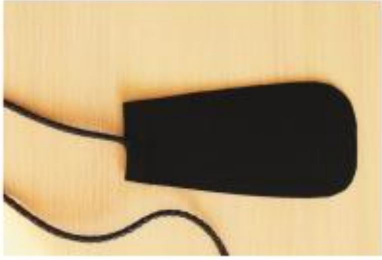

17

18

19

20

Аксессуарларни тонуштуруш

1. Коллекция яритишта немә утуқлуқ чиқти? Немә қийин болди?
2. Коллекция тәйярлашта қандақ мода көрситишлири вә модельерләр силәргә илһам бәрди?

§ 11. ИШНИ ТОНУШТУРУШ

Каталог
Каталог
Каталог
Catalogue

Интернет-дуканниң онлайн-платформисидики кийим каталоги

Аяллар кийиминиң каталоги

Йеңи кийим коллекциясини тонуштурушниң қандақ усуллирини билисиләр?

Көргәзмә, тонуштуруш, каталог, фотоальбом ва видеороликларни көрситиш кийим вә аксессуарларниң йеңи коллекциялирини көпчиликкә, бәлгүлүк бир аудиториягә тонуштурушниң асасий усуллири болуп һесаплиниду.

Әхбаратни таритиш вә көпчиликниң диққитини җәлип қилишта заманивий технологияләр чоң мүмкинчиликләрни яритип бәрди. Бу әнъәнивий көргәзмиләр вә улар һәққидә басма яки башқа аммавий әхбарат қуроллиридә аудиовизуал шәкилдә йоруқ көридиған репортажлар болуши мүмкин.

Тонуштуруш, әхбаратлиқ, җарнамилиқ видеорепортажлар, видеороликлар, кейс-тарих ясилиду.

Уларни онлайн-платформиларға, видеосервисларға, иҗтимаий торларға («YouTube», «Kaznet», «Яндекс. Видео», «Instagram», «ВКонтакте», «Facebook») вә ш.о. җайларға орунлаштурушқа болиду.

1. Көргәзмә, көрситиш, тонуштуруш охшаш ишчариләрниң дәрисликтә берилгән үлгилирини қарап чиқиңлар.
2. Өз имиджиңларға беғишланған кийим яки аксессуарлар коллекцияси эскизиниң альбомини, яки каталогини түзүш бойичә әмәлий ишни орунлаңлар.

1. Өз имиджиңларға беғишланған кийим вә аксессуарлар коллекцияси эскизиниң каталогини яки альбомини тонуштуруңлар.
2. Дәрисликтә берилгән тонуштуруш үлгилирини қарап чиқиңлар. Уларниң бирини таллаңлар.
3. Коллекцияни тонуштуруп, өз идеялириңларни ейтип, тәсвирләп бериңлар.
4. Медиақураллар вә онлайн-платформини (иҗтимаий тор в.б.) қоллинип, тонуштуруш һәққидә ейтип бериңлар.
5. Ясалған ишни тәһлил қилиңлар. Көрәрмәнләрниң пикирлирини нәзәрдә тутуп, хуласә қилиңлар.

Тонуштуруш идеялири

Кийим вә аксессуарлар көргәзмиси

Аяллар кийими коллекцияси үчүн тонуштуруш тәйярлаш

Оқуғучилар ишлириниң тонуштурулуши

«Шатлиқ» кийим коллекциясиниң тонуштурулуши

Кийим вә аксессуарлар коллекциясиниң тонуштурулуши

Аксессуарлар коллекциясиниң тонуштурулуши

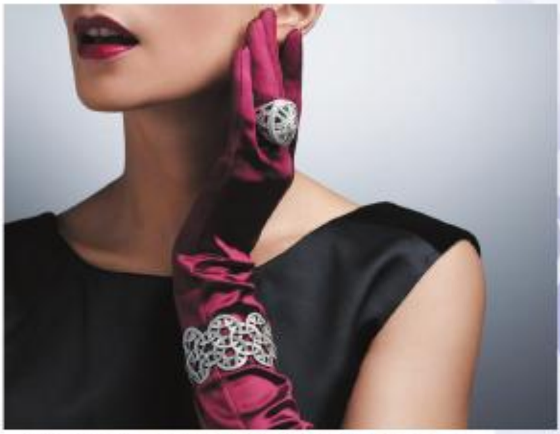

Cartier брендиниң зәргәрлик безәк буюмлириниң тонуштурулуши

Қазақстанлиқ устиларниң зәргәрлик безәк буюмлириниң тонуштурулуши

Etro брендиниң кийим вә аксессуарлар коллекциясиниң тонуштурулуши

Chanel брендиниң сумка вә ш.о. аксессуарлар коллекциясиниң тонуштурулуши

FURLA брендиниң сумка вә ш.о. аксессуарлар коллекциясиниң тонуштурулуши

1. Тонуштуруш жәриянида немә утуқлуқ чиқти? Немә қийин болди?

2. Ойлириңлар әмәлгә аштиму?

3. Ойлириңларни йәткүзүп алдиңларму?

§ 12. АДДИЙ ГЕОМЕТРИЯЛИК ШӘКИЛЛӘРДИН ЯСАЛҒАН «FAST CLOTH» МОДА КИЙИМЛИРИНИҢ (ПОНЧО, КЕЙП, ТУНИКА) ДИЗАЙНИ

Дизайнер
Дизайнер
Дизайнер
Designer

Дизайнер һәрдайим иҗадий издиништә болуп, йеңи композициялик усулларни ойлап тапиду.

Йеңи идея, илһам тепиш үчүн миллий кийим үлгилириниң әнъәнилирини үгиниду, мирасгаһларға, тонуштуруш вә көргәзмиләргә бариду, иллюстрацияләнгән каталогларни, бурунқи рәссамларниң май бояқ әсәрлирини қарап чиқиду в.б.

Пончо

Қандақ ойлайсиләр, модилиқ кийимниң дизайнини ясиғанда немә мәхсәт қилиниду?

Заманивий мода дизайни вақит тәливигә лайиқ өзгирип, адәмләрниң турмуш-тирикчилигигә, еһтияҗлириға қарап йетилиду.

Мода дуниясидики тенденция, стиль, материаллар өзгәргән билән, һәрдайим кийимниң қолайлиқ, функционал, әплик болушиға алаһидә көңүл бөлүниду.

Мода кийимлириниң дизайнерлири йеңи идеяләр вә йешимләр билән кишиләрни һәйран қалдуруп, тонуш үлгиләрниң ярдими билән уларни әмәлгә ашуриду.

Аддий геометриялик шәкилләрдин түзүлгән «Fast cloth» кийимлири узақ жиллар давамида актуал вә тәләп еһтияҗға егә.

Пончо, кейп, йепинғуч, туника – аддий пичимлик мүрилик кийим.

Пончо – Латин Америка турғунлириниң әнъәнивий кийими. У қолдин тоқулған бир яки икки бөләк рәхттин тикилип, баш патқидәк оюқ қалдурулиду. Уни һәрқайси пәсилдә материалиға, пичимигә бағлинишлиқ һәр вақитта кийишкә болиду.

Кейп – инглизларниң мүригә япидиған, йәңсиз, модилиқ йепинғуч. У панчо охшаш, әркин пичилиду. Кейп – пальтониң бир түри. Сирт шәкли трапециягә охшиғини билән, мүрә сизиқлиридин башлап бәдән әгилишигә лайиқ тикилиду.

Туника – қизлар блузка сүпитидиму, көйнәк, пляжлиқ йепинғуч сүпитидиму пайдилинидиған көпфункционаллиқ кийим үлгиси.

Адәттә яқиси болмайду, бәзидә йеңиму болмайду. Узунлуғи һәрхил, адәттә ямпаш сизиғидин төвән болиду.

Модельларниң фотосүрәтлирини қарап чиқиңлар. Аддий геометриялик шәкилдики кийимләрниң умумий рәңлири вә өзгичә алаһидиликлирини атап бериңлар.

Дизайнерлар аддий геометриялик шәкилдики кийимни түрләндүрүшни давамлаштурмақта. Уларниң фасони, узунлуғи, өлчими, материали, рәңги, стилиму өзгиришкә учриди. Заманивий буюмларниң чирайлиқ җийәклири, түгмилири, илмәклири, серитмилири, янчуқлириму бар.

Башқиму мәнбәләрдин пайдилинип, аддий геометриялик шәкилдики кийимләрни (таллаш бойичә) тәһлил қилиңлар. Уларниң қандақ өзгәргәнлигини ениқлаңлар. Издиниш нәтиҗилирини «Аддий геометриялик шәкилдики кийим – дизайн вә мода нишани» намлиқ альбом яки каталог түридә рәсмийләштүрүңлар.

1. Аддий пичимлик мүрилик кийим һәққидә немә үгәндиңлар?
2. Аддий геометриялик шәкилдики кийимләрниң қандақ артуқчилиғи бар?

Кейп

Туника

§ 13. КИЙИМ ВӘ АКСЕССУАРЛАРНИҢ ЗАМАНИВИЙ ИШЛӘПЧИҚИРИЛИШИ

Ишләпчиқириш
Өндіріс
Производство
Production

Заманивий кийимни түрлүк кәсип егилири тәйярлайду.

Конструктор-модельерлар йеңи үлгиләрни түзүп, бирнәччә стандартлиқ типлиқ өлчәмләргә лайиқ үлгилирини ясайду. Технолог инженерлар у үлгиләрни ясашниң технологиялик җәриянини толуғи билән тәриплән бериду.

Кийимни аммивий ишләпчиқириш

Конструкторлар тәйярлиған лекало бойичә тикинчилик фабрикилирида барлиқ бөләкләр пичилиду, технологиялик тәриплимигә лайиқ мәхсус қурал билән бириктүрүлүп, тикилиду. Мошундақ тәйярланған, сапаси жуқури кийим сетиққа чиқиду.

Кийимләр вә аксессуарлар қандақ ясилидиғанлиғи һәққидә ейтип бериңлар.

Һазирқи вақитта кийим вә аксессуарларни ишләпчиқириш истиқбаллиқ индустриягә айланди.

Сапалиқ материалларни пайдилинип, усуллирини йетилдүрүш арқилиқ заманивий модиниң тәләплирини, ишләпчиқиришниң утуқлуқ, үнүмлүк болушини көздә тутуп, тозушқа төзүмлүк, чирайлиқ кийимләрни тәйярлашқа болиду.

Йеңи технологияләрни пайдилиниш, ишләпчиқиришни автоматландуруш, қурал-җабдуқни утуқлуқ қоллинишни вақтида кийим вә аксессуарлар тәйярлаш үчүн кетидиған вақит бирқанчә қисқирап, сапаси яхшиланди.

Кийим вә аксессуарлар икки түрлүк усул билән тәйярлиниду: кийим аммивий ишләпчиқирилиду яки ениқ тапшурма бәргүчиниң тәләп-тилигигә бағлиқ айрим тәйярлиниду.

Заманивий кийим тәйярлаш төвәндики икки басқучтин ибарәт:

1. Үлгә тәйярлаш, конструкцияләш, технологиялик һөҗҗәтлирини тәйярлаш.
2. Материални пичишкә тәйярлаш вә пичиш.
3. Кийимни тикип, қайта ишләш вә сапасини тәкшүрүш.

Мода өйлири, тикинчилик фабрикилириниң тәҗрибә цехлири лайиһиләнгән маркетингилик әһ-

мийитини көздә тутуп, үлгә тәйярлайду, конструкцияләйду.

Үлгигә селиш үчүн алди билән үлгиниң эскизини тәйярлап елиш керәк. Буниңда асасий вә модилиқ элементлириниң умумий маслишиши, рәңги, рәхтләрниң алаһидилиги в.б. көздә тутулиду.

Эскизни бәдиий йетәкчи тәкшүргәндин кейин үлгә пичилип, тәйярлиниду. Уни модельер рәссам, конструктор, кәсип орнидин кәлгән вәкилләрдин в.б. қурулған бәдиий кеңәш қарап чиқип, бәкитиду.

Шәхсий кийимни тәйярлаш

Шәхсий тәйярланған чағда кийимениқ тапшурма бойичә бирла үлгидә тикилиду. Шәхсий тапшурма бәргүчиләргә беғишланған кийимләр тикинчилик ательелирида тәйярлиниду.

Башқиму мәнбәләрни пайдилинип, тәйярланған кийим вә аксессуарларниң ишләпчиқириш вә технологиялик җәриянини үгиниңлар. Билгиниңларни синипта ейтип бериңлар.

Аксессуарларни тәйярлаш. Бәлбағ

1. Тикинчилик ишләпчиқиришиға хас қандақ кәсипләрни билисиләр?

2. Түрлүк кәсип орунлирида кийим вә аксессуар тәйярлашниң ишләпчиқириш вә технологиялик җәрияни немидин түзүлиду?

3. Сетип алғучилар тәливигә егә болидиған кийим қандақ болуши керәк?

Аксессуарларни тәйярлаш. Сумка

§ 14. ЭСКИЗ. ИДЕЯНИ ӘМӘЛГӘ АШУРУШ. МАТЕРИАЛЛАР ВӘ ҚУРАЛ-ЖАБДУҚЛАРНИ ТӘЙЯРЛАШ

Модельер
Сәнгер
Модельер
Fashion designer

Буюмниң эскизи

Қандақ аддий геометриялик шәкилдики кийимни тәйярлиғиңлар келиду? Униң үчүн немә керәк?

Буюмни тәйярлаш үчүн алди билән келәчәк кийимниң тәсвирини ойлап тепип, эскизини сизип елиш керәк.

Мода журналлиридин тәйяр үлгиләрни асасқа елип, кейин фотоидеяләрдин бир үлгини таллап елип, өзәңлар халиғандәк модельлашқа болиду.

1. Фор-эскизларни тәйярлап, өзара селиштуруңлар.
2. Силәргә яққанларни таллап елиңлар.
3. Қайси җайлирини өзгәрткиңлар келиду? Әң яхши чиққан нусхиларни музакирә қилиңлар.

1. Аддий геометриялик шәкилдики кийим үлгиси бойичә өзәңларниң эскизиңларни тәйярлаңлар.
2. Үлгиләр бойичә оюңларни оттуриға селиңлар.

Эскиз тәйярлап болғандин кейин кийим үлгисини тәйярлашқа керәклик материалларни таллап елиш керәк.

Йеник ипәк, трикотаждин башлап плащниң рәхти, флис, драпқичә һәрқандақ рәхтни пайдилинишқа болиду. Сүрәт вә нәқишлириниңму өз әһмийити бар.

Әгәр у мәвсумлуқ йепинғуч (накидка) болса, униң материали вә орунлаш түрини таллашқа чәк қоюлмайду. Рәхт яки трикотажниң яхши пүклиниши, созулуп кәтмәслиги муһим. Зич тоқулған материал, әстәрлик, түрлүк вискоза яки драп рәхтиму ярайду.

Әтияз вә күз пәслидә кийишкә беғишланған пончо яки кейпниң юмшақ, түклүк жуң рәхттин ясалғини яхширақ болиду.

Язлиқ пончо вә туникини йеник рәхттин тиккән яхши.

Буюм тәйярлашқа һаҗәт материал вә қурал-җабдуқни, әсвапларни тәйярлаңлар.

Кийимни тикиш үчүн 115×115 см көләмдики рәхт керәк.

Аддий конструкцияда әң узун параметр – боюндин қолниң учиғичә узунлуқ асасқа елиниду.

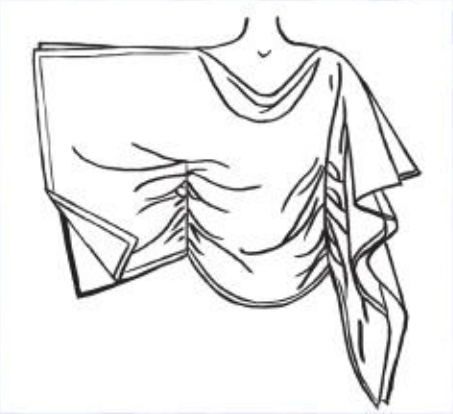

Буюмниң эскизи

1. Оюңларни эскизға чүшәрдиңларму?

2. Эскизниң қайси йерини өзгәртишни халайсиләр?

§ 15. БУЮМНИ ЯСАШ. БӨЛӘКЛӘРНИ ПИЧИШ

Конструкцияләш
Құрылымдау
Конструирование
Garment designing

Пальто-кейп, пончо яки туникини йеңидин үгәнгүчиләрму тикәләйду. Асасән яришимлиқ фасон таллап елиш. Әң аддий нусхиниң бири тикишсиз мүрә, һаҗәтлик узунлуқ вә кәңликтики рәхттин буюм тәйярлаш.

Муһим! *Модельниң сиртқи түрини баһалаш вә кейинки ишиңда ишәшлик болуш үчүн, һәрқандақ усулни қолланғанда алди билән конструкцияни масштабта орунлаш тәвсийә қилиниду.*

Тикинчилик буюминиң тәйярлиниш тәртиви қандақ дәп ойлайсиләр?

Буюм тәйярлаш үчүн сизмисини сизип, пичимини тәйярлаш һаҗәт. Пончо, туникиниң пичими туташ пичилгән, тик, булуңлири дүгләкләнгән тик төртбулуңлуқ пичимлик яки дүгләк түридә болиду.

Бу аддий схема, сизма сизиш вә модельлаш вақтида йерим дүгләк қоллинилиду.

Мәркизий чекиттин новәт билән солға вә оңға қарап өлчәп бәлгүләш:

1. 1/2 ЙБнА – ярим боюн айлиними қошулған 0,5–1 см қошумчә;
2. Мк – мүрә узунлуғи;
3. Йу – йәң узунлуғи;

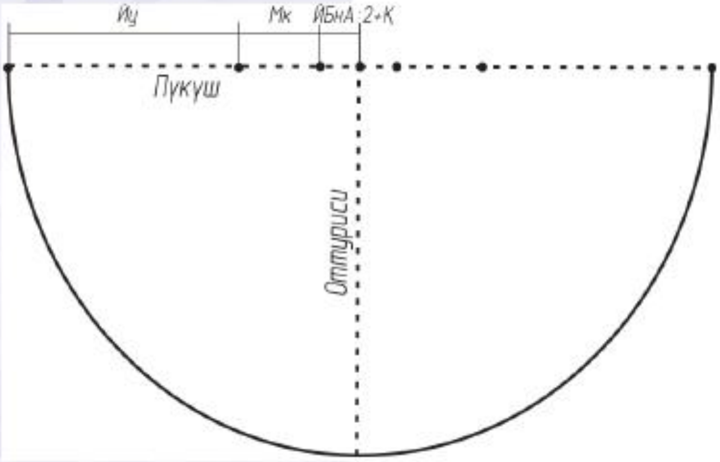

Пончо, туникини модельлаш

Өлчәмләрни бәлгүлигәндин кейин, диаметр бойичә чәмбәр сизилиду. Мәсилән, әгәр пончо манжет вә яқилиқ болса, у чағда:

• алдинқи вә артқи бойниң боюн оюлмиси чоңқурлиғини бәлгүләш;

• боюн оюлмисиниң чоңқурлуғи асасида қошумчә яқа сизмисини сизиш;

• мәркизий сизиқниң жуқури чекитидин төвән қарап бәл сизиғи вә буюм узунлуғи орнини бәлгүләш;

• манжетни қошуп тикиш чекитини бәлгүләш;

• манжет сизмисини сизиш;

• йепинғучниң биқин вә төвәнки қийиғи бойидин модель алаһидилигини бәлгүләш;

• пәш вә пәш асти сизиқлирини сизиш;

• хаһиш бойичә бәлбағ вә янчуқ орнини бәлгүләш керәк.

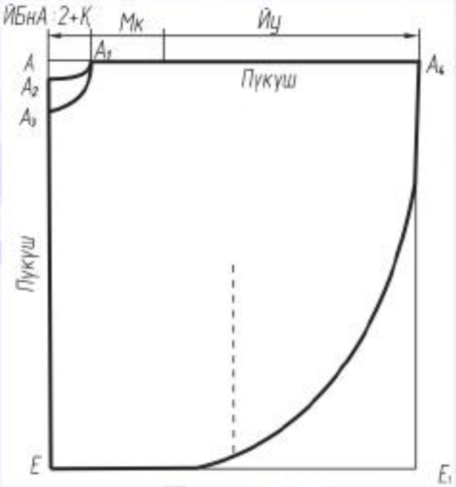

Пончо, туникиниң сизмиси

AA_1 = ЙБнА : 2 + Қ = 16 : 2 + 0,5 = 8,5
$AA_2 = AA_1$: 3 = 8,5 : 3 = 2,8
AA_3 = ЙБнА : 2 + Қ = 16 : 2 + 1 = 9
A_1A_4 = Мк + Йу
AE = Бу = 70 см

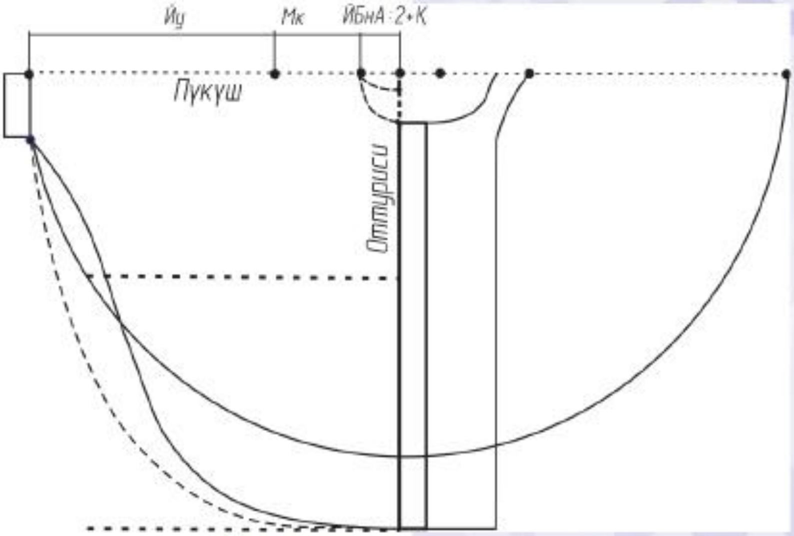

Пончо, туникини модельлаш

Пончо, кейп, туника тәйярлашқа һаҗәт рәхт мөлчәрини һесаплаш.

Пончо, кейп, туника тикишкә һаҗәтлик рәхт мөлчәри рәхтниң ени вә моделиға бағлинишлиқ. Адәттә рәхтниң ени 90, 110, 140, бәзидә 160 см болиду. Рәхттин икки узунлуқ елиш һаҗәт, йәни 2Бу + 15...20 см, әгәр рәхтниң ени 140 см болса, бир узунлуқ – Бу + 15...20 сантиметр һаҗәт. Безәш үчүн җийәк, кәштә, йепиштурмини (аппликация) в.б. қоллинишқа болиду.

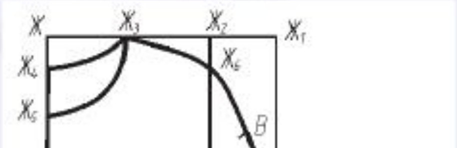

Кейпниң сизмиси

БТ Ишқа киришмәй туруп, алди билән бехәтәрлик қаидилирини қайтилап елиңлар.

1. Кәштидә көрситилгәндәк өлчәмни елиңлар.
2. Эскиз бойичә буюмниң сизмисини сизип елиңлар.
3. Буюмни пичиш бойичә материални тәкрарлаңлар («Буюмни пичиш тәртиви»).
4. Пичим тәйярлаңлар.

Пончо, кейп вә башқиму йепинғучлар кийимләрниң көплигән түрлири билән яхши маслишиду вә һәрхил тән қурулуши түрлиригә яришимлиқ келиду. Өзгиришчан һава райида улар пиджак вә кардиганни алмаштуридиған стильлиқ кийим болуп һесаплиниду.

Технологиялик усуллар вә буюмниң тәйяр түри муәллипниң хияли вә талланған материалниң хусусийитигә бағлиқ.

Кейпни әтияздин күзгичә кийишкә болиду, шуңлашқа рәхт иссиқ вә йеник болуши мүмкин. Рәхт үлгиниң қайси мәзгилгә бешишланғанлиғиға бағлинишлиқ таллинилиду. Соғ һава райиға бәркут, драп, жуң охшаш зич иссиқ рәхтләрни таллап алған яхши. Йеник (язлиқ) түрини зиғир, ипәк, атлас рәхтлиридин тиккән дурус. Тикишни йеңидин үгәнгүчиләр дәсләпки модельни тикиш үчүн җийәклири оңай қайта ишлинидиған рәхтни таллап алғини дурус.

Кейп сизмисиниң тизмиси

№	Бәлгүлиниши	Кесиндиләр вә чекитләрниң нами	Һесаплаш формулиси, см	Һесап, см
1	ЖЕ	Қәғәзниң сол тәрәптики булуңиниң жуқарқи четигә Ж чекитини қоюп, мошу чекиттин оңға қарап түз сизиқ сизиш керәк. Бу – мүрә сизиғи. Ж чекитидин төвән тик сизиқ жүргүзүш керәк, униң узунлуғи буюмниң узунлуғиға тәң.	ЖЕ = Бу = 80	
2	$ЖЖ_1$	Ж чекитидин оңға қарап буюм кәңлигини өлчәп, бәлгүләш.	Йма II : 2 + Қм	44 : 2 + 3 = 25
3	$ЖЖ_1Е_1Е$	Сизминиң оң тәрәп төвәнки булуңини қошуп, тик булуңлуқ төртбулуң сизиш. У ЖЕ вә $ЖЖ_1$ чекитлири арқилиқ $Е_1$ чекити билән аяқлишиду.		
4	ЖК	А чекитидин төвән қарап оттура сизиқ бойидин өлчәп, К һәрипи билән бәлгүләш, К чекитини түз сизиқ билән биқин сизиғи билән қошуш. $КК_1$ – мәйдә сизиғи.	Йма II : 3 +3	44 : 3 + 3 = 18
5	$КК_2$	Оттура сизиғидин оңға қарап мәйдә сизиғиниң бойидин өлчәп, $К_2$ чекити билән бәлгүләш. $К_2$ чекитидин жуқури қарап мүрә сизиғиғичә тик сизиқ жүргүзүш керәк. Бу – дүмбә кәңлигиниң сизиғи.	Йма II : 3 + Қ	44 : 3 + 2,5 = = 17,5
6	$ЖЖ_3$	Ж чекитидин оңға қарап мүрә сизиғи бойидин боюн кәңлигини өлчәп елиш.	$ЖЖ_3$ = ЙБнА : : 3 + Қ	18 : 3 + 1,5 = = 7,5
7	$ЖЖ_4$	Ж чекитидин төвән қарап арткы бойниң боюн оюлмисини өлчәп елиш. $Ж_3$, $Ж_4$ чекитлирини оюқ сизиқ билән қошуш.	$ЖЖ_4 = ЖЖ_3 : 3$	7,5 : 3 = 2,5

Кәштиниң давами

Кейп сизмисиниң түзүлүши

№	Бәлгүлиниши	Кесиндиләр вә чекитләрниң нами	Һесаплаш формулиси, см	Һесап, см
8	$ЖЖ_5$	Ж чекитидин төвән қарап, алдинқи бойниң боюн оймисини өлчәп елиш. $Ж_3$, $Ж_5$ чекитлирини оюқ сизиқ арқилиқ қошуш.	$ЖЖ_5$ = ЙБнА : : 3 + Қ	18 : 3 + + 2 = 8
9	$Ж_2Ж_6$	Мүрә сизиғидин төвән қарап дүмбә кәңлиги сизиғиниң бойи билән 3 см өлчәм елиш. Бу мүрини төвәнлитиш чекити.	$Ж_2Ж_6$ = 3	3
10	$Ж_3Ж_6$	Гәжгиниң жуқарқи чекитидин мүрини төвәнлитиш чекитини бастуруп түз сизиқ жүргүзүп, уни дүмбә кәңлиги сизиғидин ашуруп 1,5 см созиду.	$Ж_3Ж_6$ + 1,5	12
11	$Ж_6К_1$	Биқин сизиғи. $Ж_6$, $К_1$ сизиқлирини әгир сизиқ билән қошуш.		
12	В	Қолға беғишланған тилик орниниң чекити.	В = $Ж_6К_1$: 2	
13	$Е_1Е_2$	Буюмниң төвәнки йеқини кәңәйтиш үчүн $Е_1$ чекитидин оңға қарап өлчәп елип, уни $Е_2$ дәп бәлгүләш. Түз сизиқ арқилиқ $К_1$ вә $Е_2$ чекитлирини қошуш.	$Е_1Е_2$ = 10 – 15	
14	$ВВ_1$	В чекитидин төвән қарап $Ж_6Е_2$ сизиғи бойидин 30 см өлчәп, $В_1$ чекити билән бәлгүләш. Бу – тилик орни.	30	
15	$Е_2Е_3$	$Е_2$ чекитидин жуқури қарап, $Е_2К_1$ сизиғи бойидин 8 см өлчәп, уни $Е_3$ дәп, $ЕЕ_1$ кесиндисиниң оттури билән бәлгүләш. $Е_3$ вә $Е_4$ чекитлирини әгир сизиқ билән қошуш.	$Е_2Е_3$ = 8 – 10	
16		Сизминиң асасини туташ сизиқ билән бағлаштуруп чиқиш.		

5. Рәхт билән пичимни пичишкә тәйярлаңлар:
– рәхтниң оң тәрипини ениқлаңлар;
– нухсинниң бар-йоқлуғиға қарап чиқиңлар;
– декатирләштин өткүзүңлар;
– түклүк рәхтләрниң түкиниң йөнилишини йолини ениқлап елиңлар;
– сүритиниң йөнилишини ениқлаңлар.

6. Рәхткә пичим бөләклирини жайлаштуруңлар.

7. Буюмни пичиңлар:
– сүрәт йөнилишини әстә тутуп, пичимниң жайлишишини;
– пичимдики стрелка вә рәхттики бойлуқ жип йөнилишиниң дурус келишини;
– пичим бөлиги оттурисиниң рәхт әгилмиси билән дурус келишини;
– барлиқ кийиқлириниң бойидики қайта ишләш үчүн қошумчә кәңликниң дурус қалдурулушини;
– барлиқ бөләклириниң пичилишини;
– тәкшүрүш кесиндилириниң болушини;
– тикишкә қалдурулған қошумчиниң кесилип кәтмәслигини *тәкшүрүңлар*.

8. Буюни өлчәп көрүшкә тәйярлаңлар.

?

1. Буюм тәйярлашқа һажәтлик рәхт мөлчәрини қандақ һесаплидиңлар?

2. Пичиш пәйтидә қандақ тәләпләрни орунлаш керәк?

3. Пичим бөләклири вә пичилгән бөләкләрниң қандақ айримчилиғи бар?

Пәш асти туташ пичилгән пичим йейилмиси

Үчөлчәмлик тәсәввур

Ижадийәт жәриянниң бешидин башлап рәхтниң тәнгә қонушлуғини ойлаштуруш керәк. Рәхтни манекенниң үстигә кәлтүрүп, тәжрибә ясап көрүңлар.

Рәхт вә силуэт

Модельларниң пичилиши талланған рәхткә бағлинишлиқ болиду. Мәсилән, юмшақ рәхтни чирайлиқ қатламларға жиғишқа болиду.

Рәхтни манекенда түзитиш модельлар билән ишләшниң бир усули. Мундақ жәриянда рәхтниң тәндә қандақ көрүнидиғанлиғини байқап алисиләр (сизмисини салған чағда буни тәхминән көз алдиңларға кәлтүрәләйсиләр).

Кейп. Тәйяр буюм

§ 16. АЙРИМ БӨЛӘКЛӘРНИ ҚАЙТА ИШЛӘШ. БӨЛӘКЛӘРНИ ҚОШУШ ВӘ БУЮМНИ БЕЗӘШ

Пәш
Өңірасты
Подборт
Facing

Буюм эскизи

Пәшниң бөләк пичилгән пичим йейилмиси

Кейп

Буюмни өлчәмгә тәйярлаш

1. Барлиқ контур сизиқлирини көчириш.
2. Кесиккә очуқ йәр қалдуруп, тәкшүрүш чекитлирини бириктүрүп, артқа бойи тәрипидин мүрә вә биқин қийиқлирини көкләш. Арткы вә алдинқи бойниң боюн оймисиниң жуқарқи чекитлири дурус келиши керәк.
3. Буюм етигини тәтүр тәрипигә қаритип пүкүп көкләш.
4. Буюмни дәсләпки өлчәп (кийип) көрүш.

Мүрә вә биқин кесиндилирини қайта ишләш

1. Биқин вә мүрә кесиндилирини йөмәп тикиш билән торлаш яки җийәклирини торлаш машинисида қайта ишләш керәк.
2. Кесикләргә орун қалдуруп, биқин вә мүрә кесиндилирини ширип тикиш.
3. Биқин кесиндиси тикишини айрип дәзмал селиш.
4. Қолға беғишланған кесиндиләрни бастуруп тикиш:

– мүрә вә биқин тикишлириниң түз жүргүзүлгәнлигини;

– мүрә вә биқин кесиндилириниң ширилишини;

– мүрә вә биқин кесиндилирини нәмлик-иссиқ билән қайта ишләшниң пухтилиғини *тәкшүрәңлар*.

Пәшни қайта ишләш

1. Пәшниң нусхисини көчириш (дубликат).
2. Пәшниң ички кесиндилирини қайта ишләш.
3. Пәшни әдип билән қошуш. Тикиш қошумчисини айрим дәзмал селиш.

Орунлаш рети			
1		2	
3		4	
5	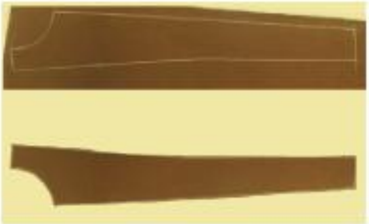	6	
7		8	
9		10	

11

12

13

14

15

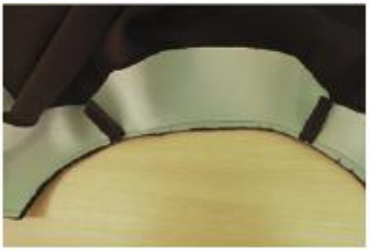

16

17

18

19

20

4. Пәшниң оң тәрипи билән алдинқи бойниң оң тәрипигә селиш, кесиндиләрни тәңләштүрүп, оюқ, пәш, етәк сизиқлириниң бойи билән қошуп көкләш.

5. Оюқ, пәш, етәк сизиқлири бойи билән йөмәш. Тикишни бәлгүләнгән сизиқтин 0,1–0,2 см төвән жүргүзүш. Тикишниң беши вә ахирида 0,7–1,0 см бәкитмә ясаш.

6. Оюқ бойи билән тикиш қошумчисини тикишкә 0,1–0,15 см йәткүзмәй кесип вә булуңиниң учини кесиш. Тикиш қошумчисини әдипкә қарап ятқузуп дәзмал селиш.

7. Пәшни оң тәрипигә өрүп, тикишлирини түзләш. Алдинқи бой бөлигидин 0,2 см җийәк ясап, айландуруп көкләш.

8. Пәш тәрипидин тикишни бесип дәзмал селиш.

Буюмниң төвәнки кесиндисини қайта ишләш

1. Етәк қийиғини торлаш тикиши билән қайта ишләш. Буюм етигини тәтүр тәрипигә пүкүп, бәлгүләнгән сизиқ бойи билән пүкүп көкләш, йошурун тикиши билән йепиштуруп тикиш.

2. Пәшниң қошумчисини кейп қошумчиси билән қошуп тикиш. Бесип дәзмал селиш.

Кейп көзгә бирдин чүшиду, шуңлашқа артуқ нәрсиләр вә аксессуарларниң һажити болмайду.

Башқа кийимләр вә аксессуарларниң рәңги пәриқләнмәслиги керәк.

Тәйяр буюм

Кейплар һәрхил мәхсәттә қоллинилиши мумкин, шуңлашқа уларни тәйярлашқа чирайлиқ, қиммәт рәхтләр, пальто вә плащқа беғишланған материаллар пайдилинилиду.

Тәнтәнилик кийим түрини толуқтуридиған кейп тордин, атлас, ипәк, терә в.б. тикилиши мумкин.

Кейп түридики пальто тикиш үчүн кәшмир, твид, драп вә сукнониң һәрхил түрлири қоллинилиду.

Пленкили материалдин тәйярланған, су өткүзмәйдиған плащ түридики кейп ямғурдин қорғайдиған қолайлиқ вә ишәшлик кийим түри.

Туника

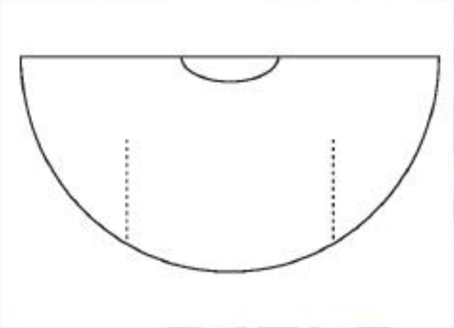

Буюмниң эскизи

Рәхтни тәйярлаш, пичиш

1. Рәхтни тәйярлап елиш (көләми 115×115 см болған чақмақ парчә рәхтни елишқа болиду).
2. Парчә чақмақ шәкилдә болуш үчүн рәхтни икки қетим пүкләп қоюш. Буюмниң узунлуғини ениқлаш.
3. Рәхтниң тәтүр тәрипигә керәклик узунлуқта йерим дүгләк сизиш.
4. Пичиш.
5. Боюн оймиси сизиғини сизиш. Боюн оймисини кесиш. Бәл вә йеңигә тәкшүрүш сизиқлирини жүргүзүш.
6. Қийиқлирини йепиқ қийиқлиқ пүкүлгән тикиш билән яки қийпаш жийәк билән қайта ишләш.

Икки пүкләнгән қийпаш жийәк билән боюн оймиси қийиғини йөмәш тәртиви

1. 45° булуң ясап олтирип, кәңлиги 4,5–5 см-лиқ қийпаш жийәк кесип елиш.
2. Жийәкни тәтүр тәрипини ичигә қаритип, узунлуғидин икки пүкләп, бесип дәзмал селиш.
3. Жийәкни буюм билән (оң тәрипини бир-биригә қаритип) бириктүрүш, қийиқларни тәңләштүрүп, жиңнә билән бәкитип, қошуп тикиш.
4. Жийәкни кәңлиги 0,5–0,6 см тикиш билән қошуп тикиш.
5. Жийәкни буюмниң тәтүр тәрипигә қайрип, жийәктин 0,5–0,6 см жийәк ясап, айландуруп көкләш.

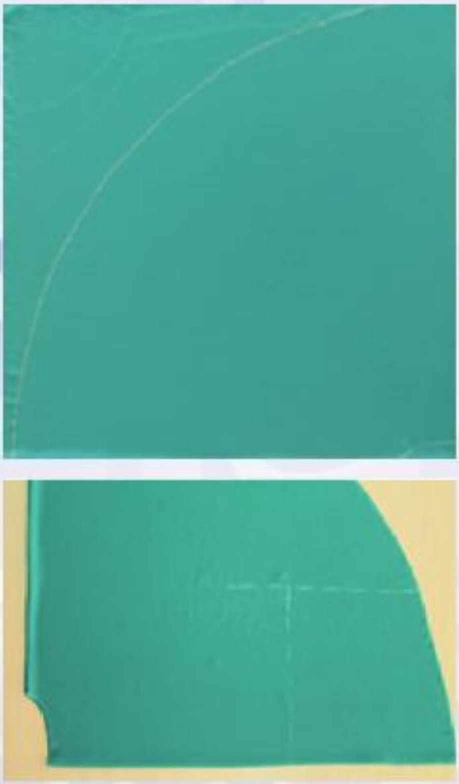

Буюмни пичиш

6. Буюмниң оң тәрипидин җийәкни қошуп бастуруп тикиш. Икки тикиш сизиғи толуғи билән дурус келиши керәк, җийәк қири тәтүр тәрипидин 0,1–0,2 см-ға пүкүлүп туруши керәк.

7. Бесип дәзмал селиш. Көкләш тикишлирини елиш вә йәнә дәзмал селиш:

– боюн оймисиниң җийәк кәңлигини;

– тикишниң түз болушини;

– нәмлик-иссиқлиқ қайта ишләшниң пухтилиғини *тәкшүрүңлар.*

Тәйяр туникини безәш үчүн чирайлиқ рәхт, изма, тасма, тор, страз, бисер, мончақлар вә ш.о. пайдилинишқа болиду.

БТ Әмәлий ишни башлимастин бурун бехәтәрлик техникиси қаидилирини тәкрарлаңлар.

1. Буюмниң бөләклирини бириктүрүңлар.
2. Тәйяр буюмни алди билән тәтүр тәрипидин, андин кейин оң тәрипидин дәзмал селиңлар.
3. Буюмни безәлләңлар. Униң үчүн керәк болидиған материал вә қурал-җабдуқни таллап елиңлар.
4. Тәйяр буюмниң сапасини тәкшүрүп чиқиңлар.

?

1. Буюмни тәйярлаш пәйтидә қандақ қийинчилиқлар туғулди?
2. Немә утуқлуқ болди?

Буюмниң кесиндисини қайта ишләш

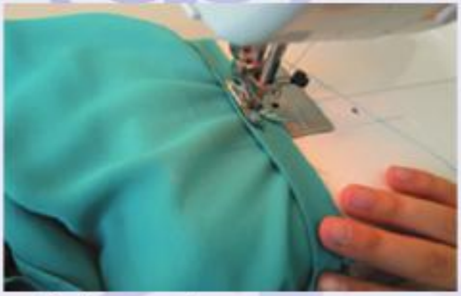
Қийпаш җийәкни қошуп тикиш

Буюмниң оң тәрипидин җийәкниң четидин 0,1–0,2 см-ға бастуруп тикиш

Буюмни безәш

§ 17. ИШЛАРНИ МУҺАКИМӘ ҚИЛИШ ВӘ БАҺАЛАШ. ИШНИ ТОНУШТУРУШ

Мода көрситиш
Сән көрсетілімі
Модный показ
Fashion show

Буюмниң тонуштурулуши

Тәйяр ишни баһалап, тәһлил қилиш арқилиқ сапасини қандақ яхшилитишқа болиду?

Тонуштурушқа тәйярлиған чағда тәйяр ишни тәһлил қилип, баһалаш керәк.

Ишларда өз әксини тапқан идеяләрни тәһлил қилип, баһалаңлар.

1. Сетип алғучиларға кийимниң сирт көрүнүши чирайлиқ көрүнәмду?
2. Кийимни тикишкә қандақ материални пайдиландиңлар? Немә сәвәптин шу материални алдиңлар?
3. Ишиңларниң әһмийитини баһалаңлар.
4. Буюмни тәйярлаш җәриянида қандақ тәҗрибә топлидиңлар?

Аддий геометриялик шәкилдики кийимләрниң тонуштурулушини модельлар көрситиши охшаш өткүзүшкә болиду. Иш-чарини алдин-ала режиләп, дурус уюштуруш керәк, у ениқ бир аудиториягә беғишлиниши керәк.

Тонуштуруш материаллирини (буклет, открытка, альбом в.б.) алдин-ала тәйярлап, меһманлар әркин алалайдиған көрнәклик йәргә қоюш керәк.

ӘКТ-ниң тәрәққияти онлайн-платформида (онлайн-форум, иҗтимаий торлар вә ш.о.) дефиле өткүзүшкә мумкинчилик бериду.

Синипдашлириңлар билән бирлишип, модельлар көрситишини уюштуруңлар.

1. Көрситиш өтидиған йәрни тәйярлаңлар.

2. Подиумни лайиһиләп елиңлар. Эмблема (лейбл) тәйярлап, подиумниң мәйданиға апирип қоюңлар. Сәһнини қандақ безәшкә болидиғанлиғини ойлаштуруңлар.

3. Техникилиқ тәрәптин қандақ йоруқ (музыка, интерактивлиқ әсваплар вә ш.о.) беришкә болидиғанлиғини ениқлаңлар.

4. Модельлар образлирини, уларниң чиқиш тәртивини ойлаштуруңлар.

5. Түрлүк номинацияләр тәйярлап (модельниң оригиналлиғи яки материални алаһидә пайдилиниши вә ш.о.), мукапатлаш тәнтәнисини өткүзүңлар.

?

1. Муәллимниң вә синипдашлириңларниң пикир-тәвсийилири ишқа қандақ тәсир қилди?

2. Тонуштуруш жәриянида немә утуқлуқ болди? Қандақ қийинчилиқ болди?

3. Ойлириңларни әмәлгә ашуралидиңларму?

4. Аудитория билән өзара бағлиниш орниталидиңларму? Силәр үчүн пайдилиқ тәвсийә-пикирләр болдиму?

5. Тамашибинларниң пикирлирини әстә тутуп, хуласә чиқириңлар.

6. Алған билим иқтидариңлар келәчәктә пайдилиқ боламду?

Ишни тонуштурушқа мунасивәтлик идеяләр

Фотосессия

Фотоколлаж

Дефиле

Өй мәдәнийити

Бөлүмни оқуш нәтижисидә:

• иҗадий ойлириңларни йетилдүрүп, тәтқиқ үчүн таллап алған түрлүк әхбарат мәнбәлирини өз алдиңларға пайдилинисиләр;

• интерьерни уюштуруш, лайиһиләш, безәш җәриянида түрлүк саһа бойичә алған билимиңларни пайдилинисиләр;

• графикиниң түрлүк қураллирини пайдилинип, графикилиқ вә технологиялик һөҗҗәтләрни түзәләйсиләр;

• ой, усулларни баһалап, тәһлил нәтижисидә өзәңниң, башқиларниң ишлириға тәнқидий қарап, уни йетилдүрүшкә мунасивәтлик пикир, тәвсийә берәләйсиләр;

• буюмниң сапасини баһалап, мәһсулатниң сиртқи көрүнүшигә тәсир қилидиған факторларни ениқлалайсиләр;

• баһалашни асаслап, өз вә башқиларниң ишлириниң мәхсити вә мәзмунини тәсвирләп берәләйсиләр.

Ландшафт дизайни (Нур-Султан ш.)

§ 18. ИНТЕРЬЕР / ЭКСТЕРЬЕРДИКИ ЛАНДШАФТ ЭЛЕМЕНТЛИРИ

Экстерьер
Экстерьер
Экстерьер
Exterior

Экстерьер *– сиртқи шәкил, имарәтниң сиртқи көрүнүши, фасади.*

Мемарчилиқ объект бурундин бар бошлуқта селиниду. Шуңлашқа имарәтниң түри вә көләми әтрапқа: кочиға, қурулушқа, тәбиәткә мунасивәтлик болиду.

Йеңи имарәт шу йәргә орунлишип, өз ичидә йәнә бир бошлуқ интерьер қелиплаштуриду. Интерьер өз новитидә җиһаз билән толтирилип, безәндүрүлиду.

Мошундақ, сиртқи бошлуққа лайиқ ички бошлуқ ясилип, өзара маслашқан экстерьер вә интерьер түзүлиду.

Интерьер вә экстерьер бир-бири билән маслишиши шунчилик, дурус режиланған имарәтниң ичи-сиртини бөлүп қараш мумкин әмәс.

Стиль вә йөнилиш – интерьер вә экстерьер дизайниниң асасий чүшәнчилири болуп һесаплиниду.

Интерьер, уни безәш йоллири һәққидә билимиңларни әскә чүширип, ейтип бериңлар.

Келәчәк имарәтни лайиһилигән чағда интерьер вә *экстерьер* – имарәтниң сиртқи көрүнүши биллә қараштурулиду. Сәвәви имарәтниң ичи билән теши өзара маслашқан болуши керәк.

Экстерьерниң дизайнини ясиған чағда гөзәллиги билән биллә қоллинишқа қолайлиқлиғиму әстә тутулиду. Шуниң арқилиқ эстетикилиқ нуқтәий нәзәрдин адәмниң һаят кәчүрүшини яхшилаш көздә тутулиду.

Экстерьерға мемарлиқ объектила әмәс, ландшафтму ятиду. Пергола, ләмпә, терраса, пака ландшафт тамлар, йейитилған таш, йоруқ чирақлар, көчәтләр вә ш.о. элементлар интерьер вә экстерьерниң арисидики бағлинишни орнитишта өз һәссисини қошиду.

1. Сүрәтләрни қарап чиқиңлар. Имарәтниң ичи-сиртиниң дизайнини селиштуруңлар.
2. Экстерьер вә интерьерни мувапиқлаштуруңлар. Кәштини толтуруңлар.
3. Мемарлар вә дизайнерлар имарәтниң ичи-сиртини қандақ (неминиң ярдими билән) маслаштуриду? Ойлинип, җавап бериңлар.

1

А

2

Ә

3

Б

4

В

Экстерьер	Интерьер

Ландшафт
Ландшафт
Ландшафт
Landscape

Классикилиқ стильдики ландшафт дизайни

Шәрқий стильдики ландшафт дизайни

Хайтек стилидики ландшафт дизайни

Интерьер элементлири сүпитидә өсүмлүкләр қандақ хизмәт атқуриду?

Ландшафт дизайнини түрлүк жайларда: *интерьерда* (ашхана, далан, оқуш бөлмиси в.б.), *экстерьерда* (бағ, мәктәп әтрапи в.б.) гөзәл вә қолайлиқ муһитларда орнитишқа болиду. Дизайнниң һәрбир йөнилишиниң түрлүк стильлири бар, һәрқайсисиниң шәкли, элементлири, материаллири, өсүмлүклири бөләк болиду.

Заманивий ландшафт дизайнида *кантри, классикилиқ, хайтек, экологиялик, миллий* вә ш.о. стильлар бар.

Ландшафт элементлириға барақ, ләмпә, *һәйкәл, шәкилләр, вазонлар, һәрхил* материаллардин ясалған бәлдиңләр, рокарийлар, сүнъий *өстәңләр, өсүмлүкләрдин қашалар, чимәнлик, гүлзарлиқ, тор, қатар-қатар дәрәқләр вә ш.о.* кириду. Ландшафт элементлири йәр бөлигиниң көләмигә, дизайнерниң эстетикилиқ нуқтәий нәзәригә, стильға бағлинишлиқ болиду.

1. Сүрәтләргә қарап чиқиңлар.
2. Интерьер вә экстерьердики ландшафт элементлирини атаңлар.

Ландшафт дизайниниң әң ярқин элементи – гүлләр.

Ландшафт дизайнида гүл тәкчилири интерьерға алаһидә гөзәллик бериду.

Дурус талланған гүл тәкчиси:

– гүлниң дурус өсүп-йетилишигә мүмкинчилик туғдуриду;

– орунни дурус пайдилинишқа шараит яритиду;

– бөлгүлүк бир стильни көрситип, интерьерни безәндүриду.

Қандақ йәрдә қоллинилишиға қарап гүл тәкчилири асма, едәнгә қоюлидиған, тамға илинидиған болуп бөлүниду.

Гүлханлар вә гүлзарлиқта гүлни түрлүк өстүрүшкә болиду.

Экстерьердики ландшафтини *гүлхан, гүлзарлиқ*, «*Альпа чоққиси*» охшаш, биржиллиқ гүлләрдин җийәк ясаш арқилиқ безәшкә болиду.

Гүлләрни таллиған вақитта уларниң егизлигини, шахлириниң түзүлүшини, рәңгини, көләмини, ечилидиған вақтини, суғириш зөрүрийитини, соққа төзүмлүгини әстә тутуш һаҗәт. Периметри бойичә өсүмлүкләрдин қаша ясап, күн шолисидин пана болуп, көләңгү беридиған дәрәқләр вә пака дәрәқләрни өстүрүшкә болиду.

Интерьердики ландшафт элементлири

Экстерьердики ландшафт элементлири

1. Интерьер вә экстерьердики ландшафтни қандақ безәшкә болидиғанлиғини ойлаштуруңлар.
2. Топ ичидә музакирә қилип, пикриңларни оттуриға селиңлар.
3. Сизниң ойиңизни әмәлгә ашуруш үчүн қандақ ярдәмчи мәһсулатлар керәк?
4. Сизниң шәһириңиздики экстерьер ландшафтиға мисал көрситиңлар.

Ландшафт дизайни

1. Тәсвирни қарап чиқиңлар.
2. Ландшафтлиқ дизайнни тәсвирлигәндә қандақ усуллар пайдилинилған?

Нуржол сулуқ-йешил бульвари.
Нур-Султан ш.

Биринчи Президент намидики
сәйлигаһ. Алмута ш.

Топиари. Павлодар ш.

Гүллүк саат. Атырау ш.

1. Ландшафтлиқ дизайн тоғрисида немә билдиңлар? Бу әхбаратниң силәргә пайдиси барму?

2. Силарниң оюңларчә заманивий сәнъәт һүнаридә ландшафтлиқ дизайнниң қандақ орни бар?

§ 19. ИЖАДИЙ ОЙНИ ВИЗУАЛЛАШ

Визуаллаш
Визуалдау
Визуализация
Visualization

Һәрхил усуллар билән орунлинидиған визуаллаш – һәқиқий һаятта мемар ойидики идеяниң әксини тепишқа әкилидиған васитиләрниң бири.

Лотос ибадәтханиси. Нью-Дели ш., Һиндстан

Һәрбир мемарчилиқ идеяси бәлгүлүк бир түрдә, еник бир стильда өз әксини тапиду, һәркайсиниң өзичә ойи, гөзәллик тәсвири болиду.

«Хан Шатыр» комплекси, Нур-Султан ш.

«Мемарчилиқ сәнъити – бошлуқниң композициялик уюштурулуши» дегән ибарини қандақ чүшинисиләр?

Визуаллаш идеяни, ойни аммиға тез йәткүзүшкә ярдәм бериду. Һәрқандақ мемарчилиқ имарәт ой вә хиял арқилиқ яритилиду. Әң аддий қурулушниң өзи алди билән ой түридә пәйда болуп, андин кейин визуаллишиду, йәни еник оптикилиқ тәсвир түридә ясилиду.

Мемарчилиқ идеясидә имарәтниң стили, хизмити, көләми, безәндүрүлүши охшаш муәллипниң ойи өз әксини тапиду.

Униңда муәллипниң һәвәси, мода, технология, материал, климат көздә тутулиду.

Имарәтни ойлаштуруп, салған чағда ички бошлуғиға алаһидә көңүл бөлүниду. Шуңлашқа имарәтни салидиған чағда униң ичи тәрипидин башлап, лайиһә тәйярлайду. Алди билән имарәтниң режиси түзүлүп, андин асасий көләми вә фасадлири ениқлиниду.

Имарәтниң фасади қурулушниң хизмитигә, мәхситигә бағлинишлиқ болуши мүмкин.

«Мемарчилиқ гөһәрлири» намлиқ тонуштуруш тәйярлаңлар. Мемарчилиқ объектлири арқилиқ муәллипләр қандақ ойни йәткүзмәк болған? Өз пикриңларни оттуриға селип, синипдашлириңлар билән бөлүшүңлар.

Интерьерниң ички бошлуғи икки йөнилиштә қараштурулиду:

1. Йепиқ бошлуқ нуқтәий нәзәридин: декор, жиһаз;

2. Интерьерниң ички бошлуғи вә сиртқи бошлуқ нуқтәий нәзәридин: тәбиәт, ландшафт, қоршиған әтрап.

Ички бошлуқ вә сиртқи көләм имарәтниң немә мәхсәт билән селинғанлиғиға, хизмитигә, түригә бағлинишлиқ болиду.

Париждики Лувр пирамидаси. Экстерьер

Һәрбир мемарчилиқ идея ениқ бир шәкилдә вә стильда өз әксини тепип, гөзәллик һәққидики чүшәнчисидин хәвәрдар қилиду.

1. Сәнъәттики стильлар вә йөнилишләр һәққидә билидиғиниңларни әскә чүшириңлар.

2. «Мемарчилиқ сәнъити. Стильлар вә йөнилишләр» намлиқ тонуштуруш тайярлаңлар.

− Мемарчилиқ объектлирида қандақ стильлар вә йөнилишләр әкис эттүрүлгән?

− Уни қандақ бәлгүлири бойичә ениқлидиңлар?

3. Түрлүк әхбарат мәнбәлиридин байқиған стильлириңлар һәққидә мәлумат топлаңлар.

4. Үлгә бойичә кәштини толтуруңлар.

Париждики Лувр пирамидиси. Интерьер

№	Мемарчилиқ стильлири	Хусусийәт бәлгүлири
1	Классикилиқ	Симметрия, ениқ ритм, тәнтәнилик
2	Модерн	
3		

Интерьер дизайнини лайиһиләш үчүн:

1. Бошлуқ мәйданларға бөлүниду.

2. Эскиз (дизайнниң асаси) ясилиду.

3. Лайиһә (техникилиқ һөҗҗәт: сизма, схема, смета) тәйярлиниду.

4. Макет (үлгиси) селиниду.

5. Материал таллап елиниду.

6. Әмәлгә ашурулиду.

Интерьер дизайнниң эскизлири

Мәйданға бөлүш (зонирование) – имарәтниң асасий стилистикисини сақлап олтирип, бошлуқни бәлгүлүк бир мәйданларға бөлидиған безәш усули.

Дизайн-лайиһини графикилиқ усул арқилиқ қол билән ясашқа, мәхсус программиларниң ярдими билән компьютерда тәйярлашқа болиду.

Дизайн ясаш үчүн алди билән мәйдан режисиниң эскизини сизип елиш керәк. Уни көчәрмә қәғәз бетигә юмшақ қериндаш билән салған дурус.

Дизайнниң барлиқ бөлиги маслишип турғини муһим. Улар бир йөнилишни асасқа елип, бир-биригә лайиқ келидиған материаллардин тәйярлиниши керәк.

1. а) Бөлмәңләрниң;
ә) мәктәп кабинетиниң;
б) дәм елиш орниниң (таллаш бойичә) интерьериниң дизайн лайиһәсини ойлаштуруңлар. Униңда ландшафт дизайниниң қандақ элементлирини пайдилинишқа болидиғанлиғини ойлаштуруңлар.
2. Эскизини сизиңлар.

Заманивий имарәтләр вә әтрапидики тәбиәтниң йеқин маслишиши – мемарчилиқ сәнъитидики актуал мәсилә, ландшафт дизайниниң асасий хизмитиниң бири.

Ландшафт дизайни сәнъәт вә илимни бирләштүриду. Шу сәвәптин мемар-дизайнер вә ландшафт дизайнери түрлүк илим саһалири бойичә билими бар, иҗадий, бошлуқни бәдиийләштүрүшни, чевәр маслаштурушни билидиған мутәхәссис болуши лазим.

Ландшафт дизайнининң элементлири очуқ, йепиқ ландшафт бошлуқлирини безәндүрүшкә беғишланған.

Интерьерни безәлләш үчүн фитодизайн қоллинилиду. Униңда һәқиқий өсүмлүкләр пайдилиниду.

Фитодизайнниң бир түри – тикидин йешилләндүрүштә (өсүмлүк өстүрүш) гүлниң қачилири тамдики тирәкләргә бәкитилип, безәк қоршавларға, әйнәк қалқиларға орнитилиду. Улар чирмишип өсидиған гүлләргә тирәк болуп, бошлуқни бирнәччә мәйданға бөлүп туриду.

1. Мәктәп йенидики йәрни мәйданчиларға бөлүңлар.
2. Қандақ көчәт олтарғузидиғиниңларни ениқлап елиңлар.
3. Уларни қандақ орунлаштуридиғиниңларни лайиһиләңлар.
4. Лайиһә режисисниң эскизини селиңлар.

Ландшафт дизайни – ландшафт яки органикилиқ мемарчилиқ саһаси. Һазирқи вақитта имарәтләр тәбиәт көрүнүши билән бағлинишип, униң һәқиқий давамиға айланған. Органикилиқ мемарчилиқ сәнъитидә асасида адәм билән тәбиәтниң аһаңдашлиғи, өзара мувапиқлиғи ятидиған пәлсәпә көрүнүш тапқан.

?

1. Ландшафт дизайнининң вәзиписи немә?
2. Немә сәвәптин мемарчилиқ объектлири қолайлиқ болуши билән биллә чирайлиқ болуши керәк?

Флорариум

Кичик бағ

Органикилиқ мемарчилиқ.
Шақиратма үстидики өй,
Пенсильвания, АҚШ

§ 20. ИНТЕРЬЕРНИ МӘЙРӘМЛИК БЕЗӘШ

Мәйрәм
Мереке
Праздник
Holiday

Безәшниң бир усули сүпитидә безәк мемарчилиқ сәнъити билән дизайнғичә пәйда болған.

Адәмзат балиси қедимидин әтрапиниң гөзәл, чирайлиқ болушини халиған.

Иптидаий җәмийәт қурулушларда устилар қача-қомучларға ойма-нәқиш селип, қолүлә, таш, һайванларниң чишлиридин безәкләрни ясиған. Шу чағларниң өзидә өйни түрлүк йезиқлар билән безәп, ташқа, тахтайларға нәқиш салған.

Кейинирәк адәмзат тәрәққиятиға бағлинишлиқ техника пәйда болуп, безәкниң мурәккәп усуллири қоллинилишқа башлиди.

«Декор» сөзи (латинчә decoro – «зенәтләймән») «имарәтни (фасад, интерьерни) яки буюмни безәш системиси» дегән мәнада қоллинилиду.

Интерьерни мәйрәмгә лайиқ безәндүрүш

Интерьерни мәйрәмлик кәйпиятқа қандақ келиплаштурушқа болиду?

Мәйрәмгә тәйярланғанда алди билән бенани безәш һаҗәт. Шу чағдила мәйрәмлик кәйпият пәйда болуп, мәйрәмгә қатнашқучиларни тәнтәнилик һиссиятқа бөләйду.

Мәйрәмгә лайиқ безәндүргәндә интерьерниң умумий дизайнини, рәң вә стилини көздә тутуш керәк.

Интерьерни безәштә қандақ мәйрәм екәнлигини, бөлминиң алаһидилигини нәзәрдә тутуш керәк.

Шуңлашқа безәшниң режә-лайиһисини түзгәндә төвәндикиләргә диққәт қилиш керәк:

1. Мәйрәмниң мавзуси – қандақ мәйрәмгә беғишлап безәндүрилиду.
2. Мәйрәмгә қатнишидиған меһманларни – кимгә беғишланған мәйрәм екәнлигини.
3. Мәйрәм болидиған йәрниң – имарәтниң алаһидилигини.
4. Интерьерни безәш үчүн қоллинилидиған нәрсиләрниң қайсиси қандақ пайдилинидиғанлиғини.
5. Безәндүрүш объекти – торус, там, деризә, пәрдә, ишик, җиһаз вә ш.о. йәрләрни.
6. Йоруқниң чүшүш алаһидилигини.

Қошумчә йоруқ яки йоруқ тәсирлири һаҗәт болуши мүмкин.

1. Сүрәтләрни қарап чиқиңлар.
2. Интерьерни мәйрәмгә лайиқ безәшкә қандақ безәк буюмлар қоллинилған?
3. Имарәтләр қандақ мәйрәмгә лайиқ безәндүрүлгән?

Интерьерни мәйрәмгә лайиқ безәндүрүштә шар, гүл, рәхт, қәғәз, йоруқ пайдилинилиду.

Уларни түрлүк өзгәртишкә болиду: рәңлик шамлар билән шарлардин, тирик гүлләрдин ясалған композиция; қәғәз помпон, фантилар, түрлүк панно, аппликация, инсталляция, рәхткә чүширилгән нәқишләр; гүлдин ясалған шәкилләр, фотомәйдан, безәк қачилар, 3D йезиқ вә ш.о.

Безәшкә беғишланған буюмларни қолда бар нәрсиләрни пайдилинип, ясап елишқиму болиду. Әң муһими – уларни өзара маслаштуруп, композиция түзүшни билиш керәк.

«Композицияниң» немә екәнлигини есиңларға чүшириңлар. Өз сөзүңлар билән ейтип бериңлар.

«Мәйрәмгә тәйярлинимиз» намлиқ тәдбир уюштуруңлар. Интерьерни безәштә қандақ идеяләрдин пайдилинишқа болиду? Маслишиш вә композиция мәсилилирини қандақ көрситисиләр? Йешимиңларни синипдашлириңиз билән тәһлил қилиңлар?

Безәндүрүш әң алди билән мәйрәмниң қайси йәрдә өткүзүлидиғанлиғиға бағлиқ. Имарәтниң көләми интерьерниң рәңлик йешими, йорутуш, чариниң очуқ асман астида яки имарәтниң ичидә өтүши в.б. бағлинишлиқ һәрхил безәндүрүлиду.

Интерьерни мәйрәмлик безәндүрүшкә беғишланған декор түрлири

Безәндүргәндә бехәтәр болушни әстә тутуш һажәт: өткүр яки назук әйнәк қурулушлар болмаслиғи керәк.

Безәш үчүн тез орнитилидиған вә тез жиғиштурулидиған, йеник нәрсиләрни пайдиланған дурус.

Интерьерни безәндүрүштин авал алди билән ойлириңларни ениқлап елиңлар.

Ой – асасий идея, келәчәк композицияниң режиси.

Ойлириңларни әмәлгә ашуруш үчүн дизайнниң ениқ қаидилири вә усуллириға асаслиниш керәк. Шуниң арқилиқ маслаштуруш, композиция түзүш болиду, көпинчисини өзәңларму билисиләр.

Интерьерни мәйрәмгә лайиқ безәндүрүңлар.

1. Интерьерни мәйрәмгә лайиқ (таллаш бойичә) безәндүрүшниң бәдиий вә композициялик йоллирини ениқлаңлар.

2. Эскизлиқ лайиһә түзүңлар.

3. Безәк нәрсиләрни тәйярлашқа һажәт болидиған материаллар вә қурал-жабдуқни таллап елиңлар.

4. Өзәңларниң вә синипдашлириңларниң ишлирини баһалаңлар.

?

1. Интерьерни мәйрәмгә лайиқ безәндүрүштә қандақ қаидиләргә асаслиниш керәк?

2. Ойлириңларни әмәлгә ашуралидиңларму?

Маслишиш (грекчә harmonia – бағлиниш, аһаңдашлиқ, мөлчәрлик) – қисимларниң мөлчәрлик болуши, түрлүк қисимларниң пүтүнлүк қурулуши.

Бу чүшәнчә гөзәлликни тәсвирлигәндә қоллинилиду. Дизайндики маслишиш – композиция қуридиған қисимларниң өзара лайиқлиғи.

Интерьерни мәйрәмлик безәндүрүшкә беғишланған декор түрлири

БЕХӘТӘРЛИК ҚАИДИЛИРИ

• *Умумий*

иш җәриянида:

1. Мәхсус кийимни кийип, яғлиқ теңип елиңлар.
2. Қурал-җабдуқни мәхситигә қарап пайдилиниңлар. Қоллинилиш қаидилири тонуш болмиған қуралларни пайдиланмаңлар.
3. Ярақсиз, чиши өтмәйдиған қуралларни пайдиланмаңлар.
4. Иш җәриянида қуралларни қаидидә берилгәндәк тутуңлар.
5. Қурал-җабдуқни орниға қоюңлар.
6. Қурал-җабдуқни муәллим үгәткәндәк пайдилиниңлар.

• *Гиләм тоқуған пәйттә*

иш җәриянида:

1. Иш орни қолайлиқ болуши керәк, тәбиий яки сүнъий йоруқ чүшүп туруши керәк. Йоруқ сол тәрәптин яки алди тәрәптин чүшүши керәк.
2. Қурал-җабдуқни, әсвапни мәхситигә лайиқ пайдилиниш керәк.
3. Иш орнини таза тутуңлар.
4. 30–40 минут иш қилғандин кейин миннәтлик түрдә дәм елиңлар.
5. Мүкчәримәй, тик олтириңлар, арқаңлар орундуқниң йөләнгүчигә тегип туруши керәк.
6. Көз билән буюмниң арилиғи тәхминән 30 см болуши керәк.
7. Иш җәриянининң арилиғида һәрикитиңларни өзгәртип, тениңларни сәргитип елиңлар.

иш пүткәндин кейин:

1. Иш орнуңларни рәтләңлар.
2. Мәхсус кийимиңларни йешип, қолуңларни тазилап жуюңлар.

• *Рәхт билән ишлигән пәйттә*

иш җәриянида:

1. Жиңнини өз орунлирида (ястуқчида, мәхсус қутида вә ш.о.) сақлаңлар, иш орнуңларни ташлап кәтмәңлар.
2. Дат басқан жиңнә яки булавкиларни пайдиланмаңлар.
3. Қол жиңнисини пайдиланғанда оймақ тақап елиңлар.
4. Рәхткә пичимләрни булавкиларниң учлуқ учи билән бәкитип, уларни өзәңлардин тәтүр қаритип тутуңлар.
5. Қайчини орниға қоюңлар, униң үзлири очуқ қалмисун, бир-бириңларға сунғанда, сепи (тутқуч) тәрипи билән бериңлар.
6. Тикиватқан тикинчилик машинисиға егилмәңлар.

7. Зәхим алмаслиқ үчүн қоллириңларни тикинчилик машинисиниң тапиниға йеқинлимаңлар.
8. Жипни қайча билән кесиңлар.

иш пүткәндин кейин:
1. Тикинчилик машинисини токтин ажритиңлар.
2. Қурал-жабдуқни түгәлләп, иш орнини рәтләңлар.
3. Мәхсус кийимиңларни йешип, қоллириңларни тазилап жуюңлар.

• *Электр дәзмили билән ишлигән чағда*

ишни башлаштин бурун:
1. Дәзмал вилкисиниң ярамлиғи, электр боқучлириниң ажритилишини тәкшүрүп елиңлар.
2. Дәзмалға беғишланған иссиққа чидамлиқ астиға қойғучниң, едәндә диэлектрлиқ гиләмчиниң барлиғиға көз йәткүзүңлар.

иш жәриянида:
1. Электр дәзмални қошуп, өчәргән чағда қолуңлар қуруқ болсун.
2. Иш жәриянидики үзүлүшләрдә дәзмални иссиққа чидамлиқ астиға қойғучқа қоюңлар.
3. Дәзмалниң иссиқ тапини электр боқучиға тәгмисун.
4. Қолуңларни көйдүрүп алмас үчүн дәзмалниң металл қисимлириға тәгмәңлар, материални көп сулимаңлар.
5. Қошуқлуқ дәзмални диққәтсиз қалдуруп кәтмәңлар.
6. Дәзмалниң ишини тәкшүрүп туруңлар, өчәргән пәйттә пәқәт вилкисидин тутуңлар.

иш пүткәндин кейин:
1. Электр дәзмални электр көзидин суғириңлар.
2. Иш орнини рәтләңлар.
3. Мәхсус кийимиңларни йешип, қоллириңларни совундап жуюңлар.

• *Қайча билән ишлигән чағда*
1. Қайчини өз орнида (мәхсус қутида яки тирәктә) сақлаңлар.
2. Қайчиниң үзи очуқ қалмисун, үзи өзиңиздин нери қарап турсун.
3. Қайчини бир-бириңларға сунғанда, сепи (тутқуч) тәрипи билән бериңлар.
4. Иш пүткәндин кейин мәхсус қутиға селип қоюңлар.

• ***Қол ишлирини орунлиған чағда***

иш башлаштин бурун:

1. Жиңнә қутисидики жиңнә вә булавкиларни санап елиңлар.
2. Қурал-җабдуқни орунлириға қоюңлар.

иш җәриянида:

1. Еһтият болуңлар.
2. Қол жиңнисини пайдиланған чағда оймақ кийип елиңлар.
3. Жиңнә вә булавкиларни жиңнәсалғучқа селип қоюңлар.
4. Қайчини үзи йепиқ түрдә оң тәрәпкә өзиңиздин нери қаритип қоюңлар.
5. Қайчини бир-бириңларға үзи йепиқ түрдә вә тутқуч тәрипи билән бериңлар.

иш пүткәндин кейин:

1. Жиңнә қутисидики жиңнә вә булавкиларни санап чиқиңлар (иш башланғанда нәччә жиңнә болса, иш пүткәндин кейинму шунчә жиңнә болуши керәк).
2. Иш орнини рәтләңлар.

Безәк-әмәлий сәнъәт

Алаша – терме вә кежим териш (бұқар теру) усули билән кичик тоқумичилиқ станокидә тәйярланған бирнәччә нәқишлик йоллардин (тасма) қураштурулған тоқумичилиқ буюми.

Басқур – кигиз өйни безәшкә бегишланған тоқулған қур. Тәкши тоқумичилиқ усули билән ясилиду.

Бау – пөпүклүк, тоқулған нәқишлик тасма.

Гиләм – безәк вә соғдин сиқлиниш үчүн пайдилинидиған бәдиий тоқумичилиқ буюм.

Интервью – радио яки телевидение арқилиқ беришкә, нәширгә чиқиришқа тәйярланған сөһбәт.

Қоржун – рәхт яки теридин тикилгән, түрлүк нәрсиләрни селип жүрүшкә беғишланған буюм.

Өрмек – алаша, қап, басқур, бау, чәкмән тоқушқа беғишланған икки беши қозуққа керилип, ағамчиси йәр бети билән түз тартилған, егирилгән жип керилгән тоқумичилиқ қурулмиси.

Репортаж – басма қураллири, радио, телевидение арқилиқ берилидиған, болған вақиә, күндиликтики вақиәләр һәққидә хәвәрлимә.

Сирмақ – кигизниң қелин йолидин кесип елинған шәкли бирхил рәңлик икки сүрәтни асасқа тикиш арқилиқ ясилидиған вә едәнгә селинидиған жуңдин бесилған буюм.

Текимәт – үстүнки бетигә түрлүк рәңлик ойма-нәқиш бастурулған жуңдин ясалған кигиз. Сирмаққа қариғанда текимәтниң ясилиши оңай вә ойма-нәқишиниң шәкли ениқ көрүнмәйду.

Тоқумичилиқ – қол һүнәрниң қедимий түриниң бири, тоқума рәхтниң тәйярлиниш жәрияни.

Түскигиз – кигизгә кәштилик бәрқут, нәқишлик рәхт қошуп тикип зенәтләнгән, тамға есилидиған гиләмчә.

Фоторепортаж – фотосүрәт қураллири арқилиқ тәйярланған хәвәрлимә.

Чөлмәк – ичидә оралған, бәкитилгән жипи бар, созуқ, узун асас.

Аксессуар – баш кийим, аяқ кийим, пайпақ-носки буюмлири, шарф, үчбулуңлуқ яғлиқ, галстук, пәләй вә ш.о. костюмни толуқтуридиған қошумчилар.

Ансамбль – адәмниң чирайи билән маслишип, умумий бәдиий туташлиқ сүпитидә таллинип елинған, бир-бирини толуқтуридиған, кийим вә нәрсиләрниң маслишиши.

Визаж – адәмниң сиртқи чирайиниң макияж вә чач үлгиси билән маслишиши.

Визажист – макияж саһасиниң мутәхәссиси, макияж қураллири арқилиқ образ ясиғучи.

Гардероб – айрим кишигә хас, сиртқи чирайи вә күндиликтики һаятиға лайиқ, түрлүк әһвалларға (иш, дәм елиш, мәйрәм, тәнтәнә вә ш.о.) беғишланған өзара маслашқан кийим вә аксессуарлар жиғиндиси.

Демакияж – безәклик косметикини өчириш, терини тазилаш.

Дефиле – коллекцияни көрситиш җәрияни, подиумда меңип тамашибинларға кийим үлгилирини тонуштуруш.

Йепинғуч – йәңсиз сиртқи кийим.

Кейп – биқинида қолға беғишланған қийиқлири бар, әркин үлгидики йепинғуч пальто. Кийим коллекцияси стильлиқ тәрипидин бириктүрүлгән кийим-кечәк.

Комплект – бирнәччә буюмдин тәшкил тапқан бир пүтүнлик. Комплект бир-бири билән стили, рәңги маслашқан пальто билән көйнәк, костюм билән пальто, блузка билән юбка, свитер, сим билән жилеттин вә ш.о. түзүлүши мүмкин.

Нәзәрийә (концепция) – бу бир нәрсә һәққидә ойлаш системиси, асасий идея.

Кутюрье – мода индустриясидики сүрәтчи модельер.

Макияж – безәк косметика қураллири арқилиқ үзини безәш.

Мода – бәлгүлүк бир қисқа вақит ичидә ениқ бир җәмийәт арисида бесимлиқ қилидиған һәвәс вә көзқарашниң жиғиндиси.

Пончо – тиктөртбулуң яки йерим чәмбәр түридики сирт кийим.

Стилист – чач үлгиси (сатраш-стилист, топ-стилист), макияж (стилист-визажист), кийим (стилист-имиджмейкер), фотообраз (фотограф-стилист) арқилиқ стиль (имидж) қелиплаштуридиған мутәхәссис.

Тонлаш – түрлүк рәң беридиған қуралларниң (шампунь, крем, гель, бальзам) ярдими билән чачни бәлгүлүк бир рәңгә бояш.

Эклектика – һәрхил стильларниң арилишиши, бирнәччә стиль, нәзәрийә, идеяниң қатар қоллинилиши.

Өй мәдәнийити

Акцент – композицияниң асасий йөнилиши, нәтиҗилик қисми. Өсүмлүкләр дунияси, сизиқларниң әҗайип йешими вә рәңләр маслиғи билән берилиши мүмкин.

«Альпа чоққиси» – ташлиқ йәрләр өсүмлүк билән маслаштурулған ландшафтлиқ қурулуш.

Ансамбль (ландшафт) – ландшафт дизайни имарәт, су қоймиси, өсүмлүкләрдин қурулуп, пүтүн бәдиий композиция түзидиған жиғинда.

Арка – икки тик тирәкни асас қилған дәрваз.

Бараңлиқ – түрлүк шәкил, материалдин ясалған бағ қурулуши.

Бонсай – пистәк дәрәқләр өстүрүш сәнъити.

Вазон – комзәк яки безәк севәт түридә болидиған тирик гүлләргә беғишланған топа селинған қача.

Гүлхан – бағдики йол, қаша яки тамниң йенидики инчикә йол түридики тиктөртбулуңлуқ гүлзарлиқ.

Гүлзарлиқ – бағни безәлләп, гүл билән безәндүрүштә асасий элементларниң бири, безәк гүлләр билән җийәкләнгән йепиқ, ихчам элемент. У һәрхил болуп келиду, көпинчә чақмақ яки дүгләккә охшайду.

Декоратор – интерьер безәйдиған билимлик мутәхәссис.

Җийәк – йол, мәйдан, гүлзарлиқ, чимәнлик бойлап өскән пака бойлуқ безәк өсүмлүклиридин қурулған инчикә, узун йолақ.

Йейилған таш – ялғуз аяқ йол, башқиму мәйданларни таш билән йепиш арқилиқ яхшилаш.

Ландшафт – тәркивидики қисимлири өзара қоюқ бағлинишлиқ, ениқ чегариси бар тәбиий комплекс.

Ландшафт дизайнери – ландшафт (бағ, истираһәт беғи, өлчүк йәр вә ш.о.) лайиһиләйдиған мутәхәссис.

Ландшафт дизайни – ландшафт мемарлиқ қураллири вә усуллири арқилиқ нәрсә-бошлуқ муһитини қелиплаштуридиған иҗадий паалийәт, мәдәний ландшафт бөләклириниң бәдиий қурулуми.

Ландшафт мемарчилиғи – очуқ бошлуқтики мемарлиқ. Униңда асасән тәбиий элементларға, сиртқи яхшилашқа алаһидә көңүл бөлиду. Ландшафт мемарчилиғиниң өзигә хас материалиға рельеф, йешил көчәтзарлиқ, гүлләр, су, ихчам мемарчилиқ шәкиллири ятиду.

Мәйданға бөлүш – имарәтниң асасий стилистикисини сақлап олтирип, бошлуқни бәлгүлүк бир мәйданларға бөлидиған безәк усули.

Мемарлиқ элементлири – йәр түзүлүшиниң умумий ландшафтиға лайиқлаштурулған бена вә қурулушлар.

Оазис – нәмни яхши сиңирип, узаққа сақлап туридиған, капиллярлиқ алаһидилиги бар сүнъий ушшақ төшүклүк материал. Шундақла флористикилиқ көвүк, пиафлор ретидә бәлгүлүк.

Органикилиқ мемарчилиқ – XX ә. мемарлиқ сәнъитидики йөнилиш, қисим пүтүнгә қандақ тегишлик болса, пүтүн қисимға шундақла тегишлик екәнлигини көрситидиған пәлсәпәлик нуқтәий нәзәридин пүтүнлүк мошу йөнилишниң идеали сүпитидә санилиду. Бу йөнилишниң асасини XIX ә. 90-жиллири америкилиқ мемар Луис Генри Салливен (1856–1924) қелиплаштурди.

Пергола – чәңзиләр билән өзара бириктүрүлгән қайтилинидиған секциялардин (колонна, арка, түрүк) туридиған, йөгишип өсидиған өсүмлүклири бар бараң.

Рокарий – ландшафт дизайниниң заманивий элементи, аддий гүлзарлиқ вә ташлардин қурулған ташлиқ бағ.

Тәбиий қаша – пака дәрәқ вә дәрәқләрни тәкши геометриялик шәкилдә кесип, бағни безәклик қоршаш.

Ташлиқ там – таш вә гүллардин қурулған ландшафт композицияси.

Терраса – турғун өйгә қошуп селинған, чедирини тирәкләр тирәп туридиған мәйдан түридики өй-җай.

Топиар сәнъити – дәрәқләр вә пака дәрәқләрни шәкиллик кесиш сәнъити.

Флорист – флористика саһасиниң мутәхәссиси (интерьерни гүл билән безәш), гүлдәстә яки башқа буюмларни тәйярлиғучи.

Флористикилиқ каркас – гүләрдин безәк чәмбәр ясашқа беғишланған, тәбиий вә техникилиқ материалдин ясалған конструкция.

Шпалера – өсүмлүкләр ямишип өсидиған яки дәрәқләргә бәлгүлүк бир шәкил бериш үчүн шахлири бағлинип қоюлидиған мәхсус тор яки пәнҗирә.

Экстерьер – сиртқи шәкил, бенаниң сиртқи көрүнүши, фасади.

1-ҚОШУМЧӘ

Қазақстанлиқ дизайнерлар

Балнур Асанова

Қуралай Нуркадилова

Аида Кауменова

Ая Бапани

Айгүл Қасимова

Лария Джакамбаева

2-ҚОШУМЧӘ

Қолда ясалған аксессуарлар

ПАЙДИЛИНИЛҒАН ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Қасенова К., Шкляева С. Кілем мен тұскілем тоқып үйренеміз. Учимся ткать ковры и гобелены. – Алматы, 2009.

2. Казахские ковры. Альбом из серии «Памятники культуры Казахстана». Сост.: Г. Бакирова, Н. Ажарова. – Алматы: DIDAR, 1998.

3. Капекова Г. А. Өрнек жолы – Путь орнамента – Ornament's way. – Алматы: Асыл Сөз, 2014.

4. Крижановская Н. Я. Основы ландшафтного дизайна. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.

5. Павленко Л. Г. Ландшафтное проектирование. Дизайн сада. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.

6. Разумовский Ю. В., Фурсова Л. М., Теодоронский В. С. Ландшафтное проектирование: учебное пособие. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2014.

7. Рачицкая Е. И., Сидоренко В. И. Моделирование и художественное оформление одежды. – Ростов н/Д: Феникс, 2014.

8. Справочник дизайнера декоративно-прикладного искусства / под общ. ред. Л. Р. Маиляна. – Ростов н/Д: Феникс, 2014.

9. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5–9-сыныптарына арналған «Көркем еңбек» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2016.

10. Тыныбеков Құрасбек: альбом / құрастырушы автор Е. Ералы. – Алматы: Өнер, 2007.

11. Такишева Г. А., Асанова Б. Е. Моделирование и художественное оформление одежды. Учебник. – Астана: Фолиант, 2008.

12. Труханова А. Т. Технология мужской и женской верхней одежды: учебник. – М.: Высш. шк., 2003.

ҚОШУМЧӘ ӘДӘБИЯТЛАР ТИЗИМИ

1. Васильченко А. А. Панно и гобелены в нетрадиционной технике. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2004.

2. Горяинова О. В. Стильная бижутерия своими руками. – Ростов н/Д: Феникс, 2005.

3. Гусева А. Г. Нетканый гобелен или вышивка петлей. – М.: Культура и традиции, 2007.

4. Захарченко И. Моделирование и художественное оформление прически. – Астана: Фолиант, 2010.

5. Ландшафтный дизайн: планы, идеи, советы. – СПб: Питер, 2010.

6. Настольная книга домашнего визажиста. Серия «Хит сезона». Автор-составитель И. Залевская. – Ростов н/Д: Феникс, 2003.

7. Моне А. Каталог вечерних причесок и визажа + 20 модных аксессуаров. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005.

8. Прически для праздников и особых случаев XXI века. – М.: ЭКСМО, 2006.

9. Силаева М. А. Пошив изделий по индивидуальным заказам. – М.: Академия, 2004.

10. Уталишвили Н. А. Эксклюзивный гобелен: Техника. Приемы. Изделия: Энциклопедия. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2009.

11. Харди С. Коврики своими руками / Пер. с англ. А. Е. Гончаровой. – М.: Мир книги, 2005.